

Draculas svenska kusin: Ett litterärt mysterium

Av Rickard Berghorn

I.

EN UNIK VERSION AV DRACULA

Bara två år efter att Bram Stokers *Dracula* hade originalutgivits 1897, började romanen gå som följetong i den svenska dagstidningen *Dagen* under titeln *Mörkrets makter: Roman af Bram Stoker: Svensk bearbetning för Dagen af A–e*. Den publicerades där från 10 juni 1899 till 7 februari 1900. Drygt två månader efter debuten i *Dagen* började romanen också att serialiseras i *Aftonbladets Halfvecko-Upplaga* som utgavs två gånger per vecka, en billighetsupplaga av dagstidningen *Aftonbladet*. Där publicerades följetongen från 16 augusti 1899 till 31 mars 1900, dock i en drastiskt förkortad version. *Aftonbladet* och *Dagen* hade vid denna tid samma redaktion, vilket förklarar den parallella publiceringen. Den fullständiga versionen i *Dagen* trycktes sedan på nytt i *Tip-Top* (från 4 oktober 1916 till 23 januari 1918), en billig veckotidning för nöjesläsning. Och därefter föll *Mörkrets makter* i glömska.

Så långt finns det ingen anledning att höja på ögonbrynen. Ingen litteraturvetare i Sverige ägnade något intresse åt denna version av *Dracula*. Sam J. Lundwall listade den i sina olika utgåvor av *Bibliografi över science fiction och fantasy* mellan 1962 och 1997, och det var allt.

Men 2017 fick jag anledning att titta närmare på publiceringen, eftersom en skissartad, tunn isländsk version av Bram Stokers roman hade upptäckts och översatts till engelska, och väckt uppmärksamhet eftersom handlingen skiljde sig markant från originalet. Den publicerades år 1900 under titeln *Makt myrkranna* – vilket översatt till svenska blir *Mörkrets makter*! Men den isländska versionen (som bara är ungefär hälften så lång som 1897 års *Dracula*) började utges året efter följetongspubliceringen av *Mörkrets makter* i Sverige. Det tydde starkt på att *Makt myrkranna* inte var en originaltext, som utgivarna av den engelska översättningen hade tagit för givet. Teamet bakom översättningen och presentationen av *Makt myrkranna* bestod av konsthistorikern Hans Corneel de Roos (född 1956) och de framstående *Dracula*-forskarna Dacre Stoker (släkt med Bram, född 1958) och John Edgar Browning (född 1980).

Det blev jackpott för mig. När jag väl fick kopior av 1899 års *Mörkrets makter* visade det sig att denna svenska bearbetning av *Dracula* var nästan dubbelt så lång som Bram Stokers redan omfattande originalroman, med en uppsjö av minnesvärda karaktärer, scener och intriger som man inte finner ett spår av i *Dracula*, och med ett helt nytt slut. I ett slag visade det sig att den isländska versionen inte var annat än en kraftigt förkor-

tad översättning, som också saknade detaljer, scener och karaktärer från det svenska originalet. *Mörkrets makter* var »the real deal».

Här har flera av huvudpersonerna bytt namn: Jonathan Harker heter Thomas, Mina är Vilma,¹ Dracula har döpts om till Mavros Draculitz. Därtill är mycket av det nya materialet fantasirikt och skickligt skrivet; det bevarar dessutom genomgående Stokers egen stil och stämning. Om allt detta skrevs av den okända signaturen A–e, så måste han eller hon ha varit en mästare på gotisk skräck.

Men romanen är djupt fascinerande på många andra sätt. Här har den transsylvanske greven inte bara för avsikt att sprida vampyrernas släkte över Jorden, han konspirerar också med politiker och inflytelserika dignitärer över hela världen för att skapa en ny världsordning grundad på en rasistisk och fascistisk uppfattning om »De starkas» naturliga rätt att härska. Greve Draculitz uppfattar vampyrsläktet som nästa steg i mänsklighetens utveckling – ett herrefolk eller en härskarras, som Hitler snart skulle benämna den. *Mörkrets makter* kan delvis läsas som en satir över – och varning för – de socialdarwinistiska teorier som florerade kring sekelskiftet 1900. På ett dystert fängslande sätt förutser romanen den förödelse som nazismen och fascismen skulle störta världen i på 1930- och 1940-talen. Och detta är inte en överdrift; romanen talar uttryckligen om judeförföljelser och dåtidens sjudande antisemitism, liksom Europas oroliga politiska situation, och associerar allt detta med greve Draculitz övermänskliga idéer. Dårhusdoktor John Seward öppnar en tabloidtidning efter ett samtal med en av Draculitz fascistisk anhängare och reflekterar:

Tidningens telegramavdelning meddelar förresten åtskilliga egendomliga nyheter – dårhusmässiga uppträden och pöbelupplopp, föranstaltade av antisemiter, både i Ryssland, Galizien och södra Frankrike – plundrade butiker, ihjälslagna människor – allmän osäkerhet till liv och egendom – och de vidunderligaste amsagor om »ritualmord», bortrövade barn och andra onämnbare förbrytelser, vilka alla på fullt allvar skrivs på de stackars judarnas räkning, under det att inflytelserika tidningar hetsar till ett allmänt utrottningskrig mot »israeliterna».² Man skulle tro sig vara mitt i mörkaste medeltiden! [...] Ibland förefaller det mig som alla de vansinniga fantasier, alla de galna idéer, hela den värld av förtryckta och sönderstyckade föreställningar, vari jag som dårhusläkare under årtal varit nödsakad att intränga vid vården av mina stackars patienter, nu börjar ta form och gestalt och vinna praktisk tillämpning i de stora världshändelsernas gång och utveckling.

Romanen är emellanåt pratig och monoton, full av handlingstrådar som lämnas lösa, men här finns också rent geniala inslag. Vilken annan författare runt förra sekelskiftet skrev med sådan medvetenhet om tillståndet i världen och åt vilket håll allt lutade? Jag

1 Både Mina och Vilma/Wilma är egentligen diminutiv av namnet Wilhelmina.

2 De »amsagor» om ritualmord och bortrövade barn som tillskrivs judarna förekom verkligen i riklig mängd i tidningar vid sekelskiftet 1900. Det vet jag personligen eftersom jag för några år sedan började samla på sådana klipp i avsikten att skriva en bok om »fake news» genom tiderna.

kan bara nämna en, G.K. Chesterton (1874–1936), men han varnade för den populära eugeniken och den framväxande fascismen och totalitarismen många år senare i *Eugenics and Other Evils* (1922), i efterdyningarna av första världskriget.

I två besynnerliga uppsatser som publicerades i februari 2022 hävdade Tyler R. Tichelaar och Sezin Koehler att *Mörkrets makter* som helhet skulle vara rasistisk och förespråka »white supremacy», vilket förefaller befängt för alla som har läst och studerat romanen. Deras resonemang går ut på att eftersom ett fåtal avsnitt som *inte* behandlar Draculitz och hans fascistiska idéer *också* innehåller vissa tidstypiska inslag av etniska fördomar, måste romanen som helhet förespråka Draculitz rasistiska idéer... Avsaknaden av den enklaste logik leder till nonsens. Draculitz skildras helt enkelt som romanens skurk och hans idéer som ondskefulla och fördärvliga.

Efter att jag givit följande exempel som motargument, finner jag ingen anledning att diskutera deras uppfattning vidare: Abraham Lincoln blir inte till en förespråkare av slaveri bara för att han också uppvisade tidstypiska fördomar om svarta. Och sir Arthur Conan Doyle förblir en av dåtidens modigaste antirasister, trots att några av hans Sherlock Holmes-berättelser anspelar på rasistiska stereotyper.¹ Det är välkänt att sir Conan Doyle, av antirasistiska skäl, engagerade sig i två rättsskandaler och lyckades rentvå i alla fall den ene av de påstådda gärningsmännen, en brittisk-indisk man som hade blivit falskt anklagad och dömd för att ha stympat och dödat boskap. Den andra rättsskandalen rörde en judisk invandrare som blivit falskt dömd för rånmord. Och vi kommer inte ifrån att den svarte amerikanske sociologen, socialisten, antirasisten och medborgarrättsaktivisten W.E.B. Du Bois också sympatiserade med den eugeniska rörelsen. Vi är alla fångar i den tid vi lever i, och vi kan aldrig helt skaffa oss en överblick av eller genomsåda det som blir uppenbart i efterhand för kommande generationer. Vi kan bara göra vårt bästa, och Lincoln, Doyle, Du Bois och den eller de som bearbetade *Mörkrets makter*, gjorde det bättre än andra på sin tid.

I Dagen och Aftonbladets Halfvecko-Upplaga försågs romanen med anonyma illustrationer. De avbildar i allmänhet bara människor som pratar med varandra och är ofta inte ens särskilt vältecknade. Några av de mer intressanta illustrationerna har placerats i romantexten medan samtliga illustrationer samlas i ett galleri i slutet av boken. Det avslöjades i februari 2022 att de tecknades av konstnären och illustratören Emil Åberg (1864–1940).

Förutom det politiska klimatet vid sekelskiftet 1900 behandlar *Mörkrets makter* också den samtida vurmén för spiritism, ockultism och nyuppfunna religioner, där såväl det magiska sällskapet Golden Dawn som Madame Blavatskys teosofi fascinerade överklassen och intelligentsian i Storbritannien. Romanen innehåller åtskilliga försvarstal av ockulta och metafysiska uppfattningar, men den kritiserar och varnar också för dess avarter. Exempelvis framställs Van Helsing's övernaturliga eller »metafysiska» trossatser som sunda och insiktsfulla, medan de riter och ockulta föreställningar som hålls av Draculitz anhängare skildras som skadliga och onda. Djupt under slottet finns grottor där greve Draculitz som överstepräst leder djuriskt degenererade grott-

1 Sherlock Holmes-novellen »The Yellow Face» (1893) är å andra sidan anmärkningsvärt antirasistisk med sin empatiska skildring av en engelsk kvinna som gifter sig med en intelligent, kultiverad svart advokat från USA, och barnet de har tillsammans.

människor i blodsriter med människooffer – en motbjudande hednisk religion som han nu avser att sprida över världen.

Som om detta inte var nog, misstänker ledande *Dracula*-forskare som David J. Skal, John Edgar Browning, Dacre Stoker och Robert Eighteen-Bisang starkt att delar av den svenska texten har bearbetats utifrån ett eller flera av Stokers tidiga utkast till den klassiska romanen, eller att den i alla fall har inspirerats av detsamma, eftersom så många detaljer i *Mörkrets makter* överensstämmer med Stokers arbetsanteckningar. Denna möjlighet förstärks desto mer av omständigheten att texten är full av anglicismer även i de avsnitt som saknar motsvarigheter i 1897 års *Dracula*, som om vi har att göra med en inte särskilt välgjord översättning.

Den fullständiga versionen av *Mörkrets makter* är 1 625 800 tecken lång, medan *Dracula* från 1897 landar på dryga hälften, 830 000 tecken. Den förkortade versionen i Aftonbladets Halfvecko-Upplaga är lite mer än hälften så lång som Bram Stokers roman och förkortades ytterligare i översättningen till isländska (till exempel avlägsnades Renfield helt från handlingen). I denna presentation och analys kommer jag att hålla mig strikt till fullängdsversionen från Dagen; det är originaltexten, till skillnad från den förkortade versionen i Aftonbladet. Och i synnerhet till skillnad från den förkortning av en förkortning som *Makt myrkranna* är.

Några ord kan tilläggas om titeln. »Mörkrets makter» är förstås en fras som härstammar från Lukasevangeliet 22:53. Det var en fras som ofta användes av svenska författare på 1800-talet och tidigare. I både svenska och engelska bibelöversättningar skrivs det i singularis – »mörkrets makt» – men svenska diktare som Carl Michael Bellman (1740–1795) och P.D.A. Atterbom (1790–1855) föredrog frasen i pluralis. Dock, varför publicerades inte den svenska bearbetningen av *Dracula* under dess originaltitel, eller i alla fall som *Draculitz*? Antagligen eftersom hela romanen omarbetades och inte skulle förväxlas med originalet. I likhet med F.W. Murnau och *Nosferatu* 1922 ville utgivarna på det sättet ta en omväg förbi alla copyrightfrågor, varför det blev naturligt att också ändra titeln.

Aleph Bokförlag publicerade den kompletta svenska texten av *Mörkrets makter* i oktober 2017 med ett förord av John Edgar Browning. Han skrev där: »*Mörkrets makter* är en av de största upptäckterna i *Draculas* långa historia och ger ytterligare dimension åt ett i övrigt komplext och mångfacetterat gotiskt mästerverk.»

* * *

Ända sedan jag upptäckte *Mörkrets makter* 2017 sökte jag kontakter för att publicera en översättning till engelska av romanen. Teamet som utkristalliserade sig, efter en försöksrunda med David Skal, Dacre Stoker och Edgar J. Browning, blev trehövdad: jag och de två välkända fantastikexperterna S.T. Joshi samt Martin Andersson. Med hjälp av dem började jag översätta *Mörkrets makter*. Centipede Press i USA nappade och planen på en påkostad upplaga illustrerad av fem europeiska konstnärer tog form.

Redan inledningsvis var jag orolig för möjligheten att något annat förlag skulle hinna före oss, men jag möttes konstant av lugnande, till och med irriterade avfärdanden; enligt dem fanns det överhuvudtaget ingen anledning att försöka skynda på utgivningen. Översättningen låg klar redan 2019, men Centipede Press behövde ytterligare flera år för att få boken utgiven. Hösten 2022 skedde det äntligen, sex år efter

projektets start. Och det skulle ha kunnat ta ytterligare flera år, ifall jag inte personligen hade förhandlat ner den ursprungliga utgivningsplanen med Centipede Press.

Men då hade krisen redan brutit ut. Självfallet hade jag alltid haft rätt i min farhåga. I februari 2022 utgav plötsligt en viss William Trimble i Chicago sin egen utgåva översatt av en Anna Berglund, dock bara som e-bok. Jag bestämde mig omgående för att ta full kontroll över mitt eget projekt, varför jag skaffade tillstånd från Centipede Press att publicera min översättning och introduktion i en billigare dels häftad, dels inbunden utgåva från Timaos Press. Och redan i mars 2022 fanns den häftade upplagan i bokställen. Den inbundna utgåvan utgavs en månad senare, med förord av den välkände litteraturprofessorn och experten på gotik Clive Bloom (alltså samma förord som publiceras här). På detta sätt lyckades jag i alla fall lägga beslag på pappersboksmarknaden.

Nu säljer *Powers of Darkness* (den engelska översättningen) mycket bra från Timaos Press, och Centipedes lyxutgåva sålde slut på bara en dag. Centipede kommer därför att utge en ny upplaga under 2023. Under utgivning är också en portugisisk översättning i Brasilien med min introduktion.

Bram Stoker och samtidens Dracula

Under sin livstid var irländaren Abraham »Bram« Stoker (1847–1912) främst känd som assistent och ständiga följeslagare åt den berömde skådespelaren Sir Henry Irving. Han var också tillförordnad chef för Lyceum Theatre i London, i vars ståtliga byggnad Irving uppträdde när han inte var på turné. Under denna tid författade Stoker sin skönlitteratur på fritiden, men han tvingades in i rollen som yrkesförfattare efter 1905 när Irving dog och hans anställning vid Lyceum Theatre upphörde. Stokers ekonomi blev lidande och han behövde i perioder vårdas av läkare på grund av överansträngning. Mot slutet av sitt liv drabbades han av Brights sjukdom och till synes också av stroke i två omgångar. Dödsorsaken har varit mycket omdiskuterad, men i *Something in the Blood* argumenterar David J. Skal starkt för den kontroversiella åsikten att Stoker dog av neurosyfilis (som därmed också orsakade det som har tolkats som stroke).

Dracula fick ett gott mottagande av såväl kritiker som läsare när den publicerades av Archibald Constable & Co., Westminster, men det skulle dröja några decennier innan den uppnådde sin nuvarande monumentala status bland litterära klassiker. Stoker hade tidigare publicerat teaterrecensioner och noveller samt fyra romaner mellan 1890 och 1895, men endast ett fåtal av novellerna hade skräckmotiv. Efter vampyrorgien med den transsylvanske greven återvände han till skräckgenren med *The Jewel of Seven Stars* (1903) och den gotiska *The Man* (1905). Hans sista skräckromaner påminner om *Dracula* med en centraleuropeisk kvinna som tros vara en vampyr i *The Lady of the Shroud* (1909) och med ett vampyrliknande monster i *The Lair of the White Worm* (1911), där en förförisk och mordisk kvinna i själva verket är en jättelik orm som gömmer sig i grottor under ett slott.

Redan från 1 januari till 29 mars 1898 publicerades en ungersk översättning av *Dracula* i tidningen Budapesti Hírlap, men en text som följde 1897 års roman. Året därpå publicerades *Dracula* som följetong i den amerikanska tidningen Charlotte Daily Observer med start 16 juli 1899 fram till 10 december samma år. Denna text överensstämmer också med originalromanen och kan hittas avskannad på nätet.

Innan dess, med avstamp 7 maj 1899, hade tidningen Inter Ocean i Chicago börjat trycka romanen under titeln *The Strange Story of Dracula*. När Hans Corneel de Roos år 2017 upptäckte denna amerikanska följetongspublicering, gick han förhastat ut offentligt och hävdade att den var ursprunget till *Mörkrets makter*. Han grundadeslutsatsen på en enda detalj: att vissa annonser för följetongen hade feltryckt Lucy Westernas namn som Lucy Western. Men kopior av följetongen som de Roos själv publicerade, samt en annons som beskrev romanens innehåll, visade snart att Inter Ocean helt enkelt hade återpublicerat texten från 1897 års *Dracula*. De Roos är en naturkraft när det gäller ambitiösa utgrävningar i databaser och arkiv, men emellanåt leds han vilse av sin entusiasm.

Detta är de kända publiceringarna av *Dracula* innan *Mörkrets makter* ursprungligen trycktes i Dagen. Inget motsäger möjligheten att romanen är en översättning eller bearbetning av en motsvarande version som redan hade publicerats i ett annat land, men inget tyder heller på det. Biblioteksdatabaser i Norge, Danmark, Tyskland, Frankrike och Nederländerna har genom sökts innan denna introduktion skrevs. *Mörkrets makter* förblir en unik version av *Dracula*.

Harker och den blonda manslukerskan

En av de mest intressanta skillnaderna mellan *Mörkrets makter* och *Dracula* är närvaron i slottet Draculitz av en blond och blåögd vampyrkvinna, som ständigt försöker förföra Harker och locka honom till undergången. I texten från 1897 finns tre kvinnor, två mörkhåriga och en blond, som i en scen närmar sig Harker i erotiskt laddad blodtörst. Ändå spelar de en ganska obetydlig roll i romanen, till skillnad från Harkers blonda femme fatale i *Mörkrets makter*. Detta är ängående erotik:

I detsamma upplystes allt av det skarpa elektriska ljuset av två stora, flammande kornblixtar, nästan omedelbart följande på varandra – I dessas sken stod hon plötsligt framför mig –, helt nära – – bländande – som en vit låga – med samma gåtligt frestande leende, som då jag första gången såg samma hennes ögon av blå eld, som liksom brände sig in i min hjärna och kom min kraft och min vilja att smälta som vax. – Blott ett par sekunder såg jag henne så, smärt och likväl yppig, mot rummets dunkla belysning – därpå blev det åter mörkt [...]

– Ännu en gång blänkte det tysta, flammande skenet till, spökligt och överjordiskt – det visade mig hennes underbara ansikte tätt inpå mitt, lutat över mig, med ögonen fasthållande mina ögon, de röda, svällande, trånande läpparna halvöppna, det gnistrande smycket på hennes vita blottade barm – jag såg – hur hon sjönk på knä, bredvid bänken där jag låg – i nästa ögonblick var det åter mörkt och jag tyckte mig svindlande och halvt medvetlös sjunka i en avgrund [...] jag kände hennes andedräkt varm och berusande, på mitt ansikte – – kände ett par svällande läppar pressas mot min hals i en lång, brännande kyss som kom varje fiber i min varelse att skälva av rysande lust och kval – och slöt i besinningslös yrsel den sköna gestalten i min famn – –

Jämför detta med motsvarande scen i *Dracula*, där den blonda kvinnan närmar sig Harker för att ge honom »vampyrkyssen». Scenen är klassisk för sin »sexighet», men

framstår som tam bredvid den motsvarande i *Mörkrets makter*. Här framhävs spänningen nästan bokstavligen av atmosfärens elektriska urladdningar – men smakfullt nog i form av kornblixtar och inte ett fullt utvecklat åskväder, vilket förstärker den djupa, hotfulla, uppdämda laddningen mellan Harker och vampyrkvinnan.

En succé som aldrig blev av

Dracula hade redan väckt uppmärksamhet utomlands. Varför lät inte redaktionen bakom Dagen och Aftonbladets Halfvecko-Upplaga översätta den redan publicerade romanen rakt av? Det skulle vara betydligt billigare än att betala signaturen A–e för en dubbelt så lång »svensk bearbetning» som originalromanen. I alla fall A–e fick betalt för sitt gigantiska arbete, kan man lugnt utgå ifrån. Detta var inte en enkel piratutgivning i mängden.

Redaktionen för Dagen och Aftonbladets Halfvecko-Upplaga förväntade sig säkert att de hade en garanterad litterär succé i sin hand, en framtida klassiker som alternativ till *Dracula*. Och eftersom Stokers roman var så hårt redigerad i den svenska versionen kunde de också kringgå eventuella problem med upphovsrätten. I *Something in the Blood* förklarar David J. Skal att Stoker var starkt involverad i kampen för nationell och internationell upphovsrättslagstiftning. Även om han inte på laglig väg kunde förhindra en svensk piratkopierad utgåva av sitt verk, kunde han bli ett problem. Faktum är att F.W. Murnau försökte kringgå upphovsrätten på ett liknande sätt med sin film *Nosferatu* 1922 genom att byta namn på huvudpersonerna, placera handlingen i andra geografiska områden¹ och skapa ett nytt slut.

Hoppet om succé grusades dock. Endast den isländska översättningen av den förkortade texten i Aftonbladets Halfvecko-Upplaga blev av, och de två svenska versionerna trycktes aldrig i några separata bokupplagor.² Romanen publicerades endast en gång till sexton år senare i den billiga veckotidningen Tip-Top – och föll sedan i glömska. Att följetongen i Aftonbladets Halfvecko-Upplaga förkortades radikalt, efter att den inledande tredjedelen hade publicerats, kan också tolkas som en reaktion på den uteblivna framgången; man ville så snabbt som möjligt ge utrymme åt någon annan följetong, som förhoppningsvis skulle tilltala publiken bättre.

II.

BRAM STOKER OCH SVERIGE

Genrelitteratur hade under lång tid låg status och svag ställning i Sverige, med undantag av kriminallitteratur (exempelvis Sjöwall/Wahlöö och Henning Mankell). Detta

1 Intressant kuriosum är att *Dracula* emigrerar till den »fiktiva» staden Wisborg i Murnaus film. Wisborg/Visborg var i själva verket under medeltiden ett slott och en borg i Visby på Gotland. Den grevliga släkten Wisborg har fått sitt namn därifrån.

2 Det bör dock nämnas att följetongen publicerades som boksidor i Dagen och Aftonbladets Halfvecko-Upplaga, på ett sätt som gjorde det möjligt att klippa ut arken och lämna över dem till en bokbindare. Den som antikvariskt hittar en bok med *Mörkrets makter*, har egentligen i sin hand inbundna ark som klippts ut från dagstidningar. Detta var ett vanligt sätt att ge ut följetonger i Sverige på 1800-talet.

kan antagligen förklara varför *Mörkrets makter* blev så fullständigt bortglömd, som vi kommer att se.

Kulturlivet i Sverige var starkt politiserat redan i början av 1900-talet i och med arbetarrörelsens framväxt, och blev grundmurad med vurmen för socialism och kommunism som följde på 60- och 70-talen. Både arbetarrörelsen och den radikala vänstern fick en unikt stark ställning i Sverige och deras ideologier och preferenser genomsyrade hela utbildningsväsendet. Den mest accepterade och respekterade litteraturen blev följaktligen den politiskt »medvetna» och samhällskritiska sorten. Bland populära genrer kunde kriminallitteratur accepteras så länge den uppvisade samma politiska tendenser, som hos Sjöwall/Wahlöö, medan fantasy och skräck betraktades som eskapism och föraktades som »kommersiella» genrer. Science fiction-kännaren John-Henri Holmberg (född 1949) har förklarat att han förbjöds att studera och analysera fantastik under sina universitetsstudier i litteratur. Det fientliga klimatet mot skräck och fantasy har dock förbättrats avsevärt i Sverige efter millennieskiftet.

Det var i detta sammanhang som Aurora Ljungstedt (1821–1908) blev en bortglömd mästare. Hon skrev gotiska skräck- och mysterieberättelser i Joseph Sheridan Le Fanus och Wilkie Collins anda och var en av de absolut mest populära och uppskattade författarna i Sverige under artonhundratalet. Men mot slutet av hennes liv började hon renas bort från litteraturhistorien såsom varande en »underhållare» och inte mycket mer. Hon föll i total glömska tills hon återupptäcktes runt millennieskiftet. Redan i augusti 1901 konstaterades i en hyllningsartikel i tidningen Idun, med anledning av hennes åttiöårsdag, att den sortens författare hon representerade ter sig »som sorglöst lekande barn» vid sidan av författare »bundna av en samhällsviktig verksamhet», och att detta inverkade menligt på Ljungstedts eftermäle. Här kan invändas att Selma Lagerlöf (1858–1940), som författade spökhistorier och romaner inspirerade av folksägnar, var mycket respekterad och till och med belönades med Nobelpriset i litteratur 1909, men hennes litterära stjärna hade stigit innan politiseringen blev ett faktum, och hennes stilistiskt mästerliga verk var alltid i första hand av en filosofisk och moralistisk natur.

När en sådan skicklig och fångslande författare som Aurora Ljungstedt kunde glömmas så fullständigt i Sverige, borde vi inte bli förvånade över att samma öde mötte *Mörkrets makter*. Det är lätt att tolka inslagen av politisk thriller och samhällskritik som ett anpassningsförsök till dåtidens politiserade kultur, vars ton hade satts av August Strindberg och hans generation, men en sensationsaktig, sexig vampyrföljetong måste ha varit för mycket »eskapism» och »underhållning». Det kan också nämnas att den dekadenta rörelsen, som influerade *Dracula* i så stor utsträckning, aldrig riktigt fick något fotfäste i Sverige.

En vampyrjägare från Helsingland?

När vi läser *Dracula* verkar den inte ha särskilt mycket alls med Sverige att göra. Stoker berör inte vid något tillfälle specifika svenska ämnen i sina övriga romaner och noveller, fastän han gärna anspelar på fornnordiska fenomen som vikingar, bärsärkar, goter och mytologin. Men familjen Stoker hade gedigna personliga kontakter med svenskar, vilket kan vara av betydelse för *Mörkrets makter*.

I Bram Stokers arbetsanteckningar till *Dracula* nämns Sverige i samband med en

ungersk jesuit som besökte Lappland 1775 och hävdade att språket som samernas språk liknar ungerska (EM 95).¹ Men en fråga som förtjänar större diskussion är denna:

Varför valde Stoker det märkliga efternamnet »Helsing» för holländaren Abraham Van Helsing? Det är verkligen inte ett holländskt eller flamländskt namn. Inget i Stokers arbetsanteckningar ger en fingervisning om varifrån han fick namnet, men vi vet att Helsing faktiskt är ett äktsvenskt namn.

»Helsing» (med varianten »Hellsing») är vanligt i Sverige och det svenska språkområdet, men mycket ovanligt i England och på kontinenten, där det kan förekomma hos svenska ättlingar. Två i Sverige kända personer med namnet är författaren och kompositören av barnvisor Lennart Hellsing (1919–2015) och den finlandssvenska dirigenten Anna-Maria Helsing (född 1971).

Det beror på namnets ursprung. En person från svenska Hälsingland (förr i tiden stavat »Helsingland») kallades för »helsing» på svenska, varför det låg nära till hands för personer därifrån att ta det som efternamn. Helsingfors, Finlands huvudstad, fick sitt namn från en koloni av hälsingar som bosatte sig i området på 1200-talet, enligt Helsingfors stadshistoriska kommitté; sålunda var staden också allmänt känd som Helsing eller Helsing i äldre tider. Gösta Mittag-Leffler (vän med familjen Stoker; se nedan) var professor i matematik vid Helsingfors universitet 1877–1881, och hans hustru Signe Julia Emilia föddes och växte upp där. Jag antar att Stoker fick höra namnet på den vägen.

Namnet Helsing förekom nästan aldrig i engelsk litteratur innan 1897, då *Dracula* utkom. Därefter skedde det sporadiskt och användes av författare som Anthony Hope (med en karaktär i *Rupert of Hentzau* [1898]) och Robert W. Chambers (en karaktär i *The Reckoning* [1905]).²

Van Helsing, den holländske metafysikern, vampyrjägaren och experten på nervsjukdomar, anses med rätta vara modellerad efter doktor Martin Hesselius, en återkommande karaktär i verk av Bram Stokers favoritförfattare Joseph Sheridan Le Fanu (1814–1873). Liksom Van Helsing är dr Hesselius en läkare som intresserar sig för psykiatriska sjukdomar, ockultism och andevärlden. Dessutom har han den egendomliga vanan att citera den svenske mystikern Emanuel Swedenborg (1688–1772), vars läror används för att förklara hemsökelsen i »Green Tea» (1872). Och som av en händelse har även doktor Hesselius fått ett svenskt efternamn.

Le Fanu tog helt enkelt namnet Hesselius från släktingar till Swedenborg. Bland Swedenborgs vänkrets fanns hans kusin, läkaren dr Johan Hesselius (1687–1752),

1 EM står för Eighteen-Bisang & Miller, de två forskarna som redigerade Stokers arbetsanteckningar. Sidnumren hänvisar till i vilken ordning EM placerade dem. Se *Bram Stoker's Notes for Dracula* (2008; tillgänglig gratis på nätet). Anteckningarna hade studerats av en handfull forskare sedan 1970-talet men publicerades första gången av Eighteen-Bisang & Miller 2008.

2 Detta tog jag reda på med hjälp av Google Books, Project Gutenberg och Archive.org. Namnet »Helsing» förekom sparsamt i engelsk litteratur före Stoker, men det var nästan alltid i översättningar från svenska och andra nordiska språk, eller i fackböcker som handlade om svensk och nordisk historia. Google Ngram Viewer är inte till någon hjälp här eftersom ord som Helsingfors, Hälsingland och Helsingborg, etc. har avstavats i de skannade böckerna, vilket resulterat i ett stort antal ovidkommande »Helsing»-träffar.

som nämns på flera ställen i Swedenborgs skrifter (hans yrke hade dock ingenting att göra med psykisk ohälsa eller hemsökelse). Men bland Swedenborgs släktingar fanns ett överflöd av andra Hesselius, som porträttmålaren Gustavus Hesselius (1682–1755), hans son konstnären John Hesselius (1728–1778) och dennes halvbror författaren Andreas Hesselius Americanus (1714–1762).

I likhet med Martin Hesselius var också Van Helsing ursprungligen tänkt att vara tysk (EM 21), men Stoker gjorde honom så småningom till holländare, möjligen för att tona ned likheterna med dr Hesselius. I romanen fortsätter Van Helsing dock att uttala tyska fraser.

Att Stoker valde ett svenskt namn till sin ockulte detektiv, precis som Le Fanu hade gjort detsamma till sin ockulte detektiv, ser verkligen ut som en avsiktlig nickning åt föregångaren och inspirationen.

Syskonen Stoker och Leffler

Ifall *Mörkrets makter* verkligen är baserad på, eller inspirerad av, tidiga utkast till *Dracula*, kan Bram Stokers kopplingar till Sverige vara av stor betydelse. Och det leder oss till författaren och dramatikern Anne Charlotte (Edgren-)Leffler (1849–1892) och hennes bror, matematikern och kulturpersonligheten Gösta (Gustaf) Mittag-Leffler (1846–1927).

Den idag ganska bortglömda Anne Charlotte Leffler behandlade främst kvinnofrågor i sin dramatik. Hon var en mycket framgångsrik författare, synnerligen omdiskuterad och kontroversiell även internationellt under sin livstid; hon lär ha väckt mer uppmärksamhet i England än Henrik Ibsen. Hennes bror Gösta Mittag-Leffler var å sin sida en internationellt känd professor i matematik, ledamot av Kungliga Vetenskapsakademien och hedersmedlem i Royal Society i England. Men han hade också ett starkt intresse för kultur och litteratur och var aktiv i Stockholms litterära kretsar, där han debatterade kulturella och politiska frågor. 1914 åtalades han och dömdes för förtal av statsministern Karl Staaf. Domen revs dock upp av Högsta domstolen på grund av formella felaktigheter i åtalet.

I handskriftssamlingen på Kungliga Biblioteket finns brev och meddelanden som tyder på att Anne Charlotte Leffler och Gösta Mittag-Leffler var nära vänner med Bram Stokers syskon, och därmed troligen också med Bram Stoker själv. Ett brev till Anne Charlotte Leffler från Stokers bror George Stoker (1854–1920), daterat 1887, finns bevarat, samt ett odaterat visitkort från honom till Gösta Mittag-Leffler. I KB finns även sju brev till Mittag-Leffler från Stokers syster Margaret Dalrymple Stoker (1853–1928), skrivna mellan c:a 1874 och 1883. Ytterligare finns här tre odaterade brev från 1875 till Mittag-Leffler från en Mathilde Stoker. Det är oklart om detta är Bram Stokers mor Charlotte Mathilda Blake Thornley Stoker (1818–1901) eller hans syster, konstnären Charlotte Matilda Stoker Petitjean (1846–1920). Korrespondensen är vardaglig och innehåller inget av särskilt intresse för en litteraturvetare, men den visar att kontakten mellan syskonen Leffler och Stoker var omfattande och förtrolig.

Och det finns mer. Överhuvudtaget hade Anne Charlotte Leffler omfattande kontakter med vänner och bekanta till Bram Stoker; hon rörde sig helt enkelt i samma kretsar. På KB finns ett brev till henne, skrivet 1884 men i övrigt odaterat, från Jane Francesca Elgee Wilde (1821–1896) – Oscar Wildes färgstarka moder. I Dublin drev

Anne Charlotte Leffler och hennes bror Gösta Mittag-Leffler.

hon en litterär salong där den unge Bram Stoker var en flitig besökare. Han började umgås med familjen och blev god vän med Oscar Wilde. David J. Skal beskriver deras vänskap i detalj i *Something in the Blood*. Stokers hustru Florence hade också haft ett förhållande med Oscar Wilde innan hon övergav honom för Stoker.

I ett av Anne Charlotte Lefflers brev till Adam Hauch, citerat i hennes brev- och dagbokssamling *En självbiografi* (1922), beskriver hon sitt möte med Lady Wilde under en vistelse i London 1884:

Jag har gjort bekantskaper i en massa litterära kretsar. Häromdagen fick jag en inbjudning till en lady Wilde, en mycket känd litterär dam, som just håller på att publicera en bok över Skandinavien, där hon nämner mig som en av de ledande förf. därhemma, och som då hon fick höra talas om att jag var här, nödvändigt ville se mig. Det var den kostligaste bjudning jag någonsin varit på. Hennes son, Oscar Wilde, känd poet och ledare för den s.k. estetiska rörelsen här, brukar gå klädd i knäbyxor och spansk kappa, hon själv visar sig aldrig vid dagsljus, varför hennes rum voro förmörkade mitt på dagen och endast upplysta av ett konstlat rött sken, – klädd i djupt dekolleterad ljus sidenklänning (på en förmiddagsmottagning) mycket målad, möblerna det brokigaste bric-à-brac, kvarlevor av deras förra härlighet, men trasiga, vilket ej var ämnat att synas i halvdunklet — —.

Lady Wilde som vampyr? Den irländska författarinnan levde vid denna tid i misär i London, efter att hennes make hade gått i konkurs och sedan avlidit.

Var Oscar Wilde själv närvarande vid sammankomsten? Det går att läsa hennes brev på det sättet. I Lefflers dagboksanteckning från 9 maj samma år besökte hon och Oscar Wilde till och med ett »hermetiskt, teosofiskt sällskap» i London: »Mystiskt drawing-room meeting. Hermetiskt, teosofiskt sällskap i evening-dress. Doktor Mrs. Kingsford intagande, vacker, intelligent, mycket medveten, gulrött hår, lång och slank, blekt ansikte. Oscar Wilde med »nasty looks» på haltande, koppärriga miss Lord. Talare två hermetiska celebriteter.»

Monica Lauritzens biografi *Sanningens vägar: Anne Charlotte Lefflers liv och dikt*

(2012) beskriver Leffler som en flitig teaterbesökare under samma period i London, främst imponerad av Sir Henry Irvings version av Shakespeares *Much Ado about Nothing*, som hon måste ha sett på Lyceum Theatre. Tyvärr ger Lauritzen inte många konkreta detaljer om denna tilldragelse. Blev Leffler presenterad för den store skådespelaren efter föreställningen? Det vore allra minst dålig etikett av henne om hon på Lyceum inte växlade några ord med Bram Stoker, vars bröder och systrar hon hade så god kontakt med. Vi kan överhuvudtaget anta att Leffler umgicks med syskonen Stoker under tiden i London, även om det inte framgår av de tillgängliga breven och dagboksanteckningarna.

Därtill kan läggas omständigheten att Leffler tillbringade sina sista år i Neapel, som familjen Stoker också hade kopplingar till. Bram Stokers föräldrar, Abraham Stoker och Charlotte Mathilda Thornley Stoker, var bosatta där på sin ålders höst, och när Abraham dog 1876 blev det Bram Stokers uppgift att besöka Neapel och ordna begravningen. Hans moder Charlotte tillbringade därefter ytterligare femton år på kontinenten – exakt var är oklart, men det är mycket möjligt att hon stannade i Neapel. Hon återvände sedan till Dublin, där hon dog 1901. Eftersom föräldrarna var bosatta i Neapel borde syskonen Stoker ha besökt regionen vid åtskilliga tillfällen. Dacre Stoker spekulerar i ett mejl till mig (24 juni 2019) att Thornley Stoker, Brams äldre bror som läste och kommenterade Brams utkast till *Dracula* under arbetets gång, hade goda tillfällen att besöka Neapel, eftersom han var privatläkare åt friherrinnan Burdett-Coutts och åtföljde henne på minst en Medelhavskryssning.

Kanske hade han med sig ett av Brams utkast under en kryssning och gav det till sin vän, den litterära celebriteten Anne Charlotte Leffler, i förhoppningen om några kommentarer? När hon plötsligt och oväntat dog av blindtarmsinflammation i oktober 1892, kan manuskriptet ha inkluderats i hennes dödsbo och hamnat på villovägar.

Exakt hur det gick till när ett utkast till Bram Stokers *Dracula* hamnade på Aftonbladets redaktion i Stockholm, det vet vi inte – vi vet ju inte ens om det alls skedde – men det är mycket möjligt att Anne Charlotte Leffler och hennes bror hade med saken att göra.

Gösta Mittag-Leffler fortsatte att vara verksam i Stockholms litterära kretsar fram till sin död 1927.

III.

BYGGER MÖRKRETS MAKTER PÅ ETT UTKAST TILL DRACULA?

Mycket tyder på att *Mörkets makter* arbetades fram utifrån ett eller flera av Stokers tidiga utkast till *Dracula*, men några säkra bevis på hypotesen saknas fortfarande. Samlingen av indicier har dock vuxit inte minst under researchen till denna introduktion. Här redovisas indicierna, och kapitlet avslutas med en diskussion för och emot hypotesen.

Mörkets makter i Bram Stokers arbetsanteckningar

I Eighteen-Bisang och Millers *Bram Stoker's Notes for Dracula* (2008), i avsnittet »Limitations of the Notes», förklarar redaktörerna att Stoker mycket väl kan ha skrivit fler arbetsanteckningar till *Dracula* än de föreliggande; vi kan med andra ord inte ta för gi-

vet att anteckningarna ger någon särskilt fullständig spegling av hur Stoker föreställde sig romanen under de olika utvecklingsstadierna. Redaktörerna tillägger: »Almost half the events in the novel are not mentioned in the Notes. Most of the interactions between human beings and vampires from chapters 16 to 27 [in *Dracula*] are missing.» De klargör också att det är »highly unlikely that Stoker moved directly from the Notes to the typescript. He probably bridged the gap between them with one or more lost drafts of the novel», vilket stämmer väl överens med den nämnda hypotesen om bakgrunden till *Mörkrets makter*.

Hypotesen lanserades i 2017 års engelska översättning och presentation av *Makt mykranna*, huvudsakligen av Hans de Roos. Där missade han den kanske mest slående överensstämmelsen mellan Stokers anteckningar och *Mörkrets makter* – närvaron av en ensam vampyrkvinna som gör närmanden mot Harker i grevens slott, vilket vi kommer att undersöka i detalj under rubriken »Draculas mystiska gäst» senare i detta kapitel. Vissa andra överensstämmelser som räknas upp i boken är uppenbart felaktiga; dem granskar jag i ett separat avsnitt. Här följer några av de betydelsefulla överensstämmelserna och likheterna, varav den första är mitt tillägg.

I Stokers arbetsanteckningar hittar Lucy en »mysterious brooch» på stranden utanför Whitby, där det troligen hamnade på grund av skeppsvraket som förde Dracula till England. Detta smycke spelar sedan en mystisk roll när Lucy går i sömnen på kyrkogården i Whitby och blir attackerad (EM 18, 19, 34). I *Mörkrets makter* blir Lucy påverkad av ett liknande mystiskt smycke när hon möter zigenarna som har slagit läger utanför Whitby, och som står i maskopi med Draculitz. Den förföriska blonda kvinnan i Draculitz slott bär samma sorts smycke; och Harker får en gåva från greven, en ring med en suggestivt glänsande rubin, som liknar ädelstenarna i de andra smyckena. De har något slags hypnotisk inverkan på Harker och Lucy.

I arbetsanteckningarna har greven en dövtum tjänarinna (EM 1, 7), medan greven själv sköter alla hushållets göromål i *Dracula*. Anteckningarna anger att denna kvinna är grevens tjänare i England, men i *Mörkrets makter* återfinns hon bara på greve Draculitz slott. En annan tjänare till Dracula i London benämns i Stokers anteckningar som en »tyst man» (»silent man»), och som troligen också var kusken som förde Harker till slottet (»driver man muffled», EM 11), vilket indikerar att tjänarna inte uteslutande uppträdde i romanens London-avsnitt. Såväl i *Dracula* som i *Mörkrets makter* spelar greven själv rollen som kusk.

I anteckningarna finns en detektiv vid namn Cotford (EM 1, 7). Denna detektiv har en betydande roll i *Mörkrets makter* under namnet Edward Tellet. Han assisteras efterhand av en kollega vid namn Barrington Jones.

I upprepade anteckningar nämner Stoker ett blodfärgat rum: »secret room – coloured like blood»; »Count's house searched ° blood red room»; »the blood room»; »Searching the Count's house – the blood red room»; »Secret search Count's house – blood red room» (EM 7, 8, 15, 27, 34). I *Mörkrets makter* visar sig detta blodfärgade rum vara vampyrgrevinnan Ida de Gonobitz-Vårkonys mest intima kammare, där hon bor på Draculitz gods Carfax. Dr Seward beskriver det på följande sätt i romanen:

Jag befann mig i ett sovrum, inrett med stor lyx samt upplyst av en hängande taklampa med blodröd kupa. Allt i rummet hade samma färg, i mitt tycke föga

lämpad för den lugna, rogivande stämning man gärna söker i en sängkammare – ett starkt lågande rött, vilket genomträngde och fyllde hela atmosfären. [...] Tak och väggar var klädda med rubinrött siden; två av de stora väggytorna täcktes nästan helt och hållet av ofantliga speglar, infattade i röd plysch – mattan hade samma röda färg, och såväl fönster som dörrar täcktes helt och hållet av röda draperier, under det att själva sängen var så beklädd, draperad och madraserad med siden och sammet i denna djupa, lysande färg, att den mera liknade ett för något dyrbart smycke avsett etui än ett vanligt viloläger.

Möjligen var den djupröda kammaren ursprungligen avsedd som Draculas orgiekammare, men den är uppenbart mer lämpat åt en kvinna. I *Mörkrets makter* förför Draculitz sina offer i en egen liknande kammare i en annan byggnad, men rummet är inrett på ett betydligt mer maskulint sätt.

I Stokers anteckningar beskrivs dr Seward – föreståndaren för sinnessjukhuset i närheten av Carfax – som »a mad doctor» (EM 1, 5). I *Dracula* har han inga problem med sin psykiska hälsa, men i *Mörkrets makter* är det ett betydande inslag i handlingen att han förstår sig vara på gränsen till sinnessjukdom, och på slutet insjuknar han också i det. Hans mentala hälsa blir lidande av sorgen över den döda Lucy och av de fabulösa händelser han tvingas uppleva på Carfax.

Det har påpekats att »mad doctor» inte nödvändigtvis innebär att doktorn är galen, utan frasen kan också betyda »doktor specialiserad på galenskap». Det är en bra poäng; men redan Eighteen-Bisang och Miller diskuterade tolkningen och drog slutsatsen att det troligtvis betydde det förra: att doktorn är galen.

Robert Eighteen-Bisang diskuterade *Mörkrets makter* med mig i en intensiv mejlväxling mellan 1 juni och 19 september 2018. Där jämförde han själv *Makt myrkranna* (den versionen som var tillgänglig för honom) med Stokers arbetsanteckningar, och gjorde detta tillägg till listan:

Svalor nämns två gånger i Stokers anteckningar som fåglar med religiös betydelse: »swallow – galinelle lui dieu – fowl of the Lord – is lucky» (EM 6), och med en nästan identisk formulering: »Swallow – galinele lui dieu – fowl of Lord – is lucky» (EM 53). Svalor omnämns inte i *Dracula*, däremot i *Mörkrets makter* där de i en viktig scen får en symbolisk laddning. I början av Harkers vistelse på slottet beskrivs de i kontrast till fladdermössen, där svalorna representerar dagen och fladdermössen natten, och därmed (kan vi förmoda) gott och ont: »Svalorna, som alltjämt vinande svävade fram och åter över bråddjupet, begav sig så småningom till ro och ersattes av de ljudlöst kretsande läderlapparna, vilka i otaliga skaror tycks bebo detta gamla slotts alla skrevor och sprickor →»¹

Robert Eighteen-Bisang, som tyvärr dog 2020, trodde inte att *Mörkrets makter* är en direkt omarbetning av ett tidigt utkast till *Dracula*, däremot att det är högst troligt att

1 Fladdermössen har redan innan denna scen tidigare fått en ondskefull laddning i romanen. Harker ser här svalorna och fladdermössen genom ett öppet fönster. Han hinner inte stänga fönstret innan en av fladdermössen flyger in i rummet och försvinner. Strax därefter träffar han den underbara blonda vampyrkvinnan för första gången, när hon dyker upp i rummet – uppenbarligen var hon fladdermusen.

romanen blivit översatt och utbroderad av någon som kände Stoker, och som antingen hade läst Stokers arbetsanteckningar eller diskuterat romanens idéer med honom. Detta förklarar Eighteen-Bisang i sin sista bok *Drafts of Dracula* (2019). (Han fick också möjlighet att läsa denna text och godkänna refererat av hans åsikter.) Det skulle resultera i de många likheterna med Stokers arbetsanteckningar, samtidigt som det också förklarar de stora skillnaderna; till exempel att grevens dövtumma tjänarinna bor på slottet Draculitz medan anteckningarna förklarar att hon arbetar åt greven i London; att det blodröda rummet tillhör greven själv i anteckningarna, men att det i *Mörkrets makter* tillhör en kvinnlig vampyr; att det finns två detektiver i den svenska texten, medan anteckningarna bara talar om en; och så vidare.

De Roos på villovägar

Tre av likheterna som Hans de Roos trodde sig ha funnit mellan arbetsanteckningarna och *Makt myrkranna* framstår som helt ogrundade.

I det ena fallet skriver han: »The early notes indicate that the Count visits Lucy as a regular guest. Such visits are reported in the Icelandic version, while in *Dracula*, the Count enters Lucy's house only stealthily or by force.» Men det finns inget sådant omnämnande vare sig i arbetsanteckningarna eller i *Makt myrkranna* (och därmed inte heller i *Mörkrets makter*). Det närmaste man kommer i anteckningarna är detta: »Jonathan & Mina are married – Lucy at wedding – gets worse – dreams again. Where is the evil where the cure – *two visitors Count Dracula & the Texan*» (EM 19; min kursivering). Kanske betyder detta att Dracula besöker Jonathans och Minas bröllop, men det kan uppenbarligen inte tolkas som att Dracula är en »regular guest» i Lucys hem.

I det andra fallet skriver de Roos: »In Stoker's original plan, the Carfax house and Seward's asylum were located in London itself – just like in *Makt myrkranna*. Only in the 1897 typescript version of *Dracula*, these buildings were removed to Purfleet, 20 miles east of Piccadilly.» Detta är helt enkelt falskt. I *Makt myrkranna* anges inte platsen (till skillnad från i *Mörkrets makter*, där sinnessjukhuset och Carfax alltid anges som beläget i Purfleet). Och de tidiga anteckningarna är faktiskt mycket tydliga angående Draculas köp av egendomen i Purfleet: »Peter Hawkins to Count <Wampyr> Dracula. Place secured on approval ° enclosing copies (2) of letters from Harker re estate at Purfleet» (EM 9). Att också dr Seward bor i Purfleet framgår av denna anteckning: »Mina alarmed – asks Jonathan by letter to consult doctor re living at Purfleet» (EM 19). Det nämns också på samma sida att någon – tydligen Dracula – har flyttat in i ett hus i Purfleet och får besök (eller bara blir iakttagen) av dr Seward: »Lucy grows worse ° Mina goes about her to Dr. Seward. He goes to Whitby having seen new tenant of Purfleet house.»

Och det tredje fallet, enligt de Roos: »The Stoker notes mention a dinner for thirteen people at Dr. Seward's house, where the Count arrives as the last guest. In *Makt myrkranna*, an evening party takes place at Carfax while Seward is the only English guest. Although the Count is the host now, he again enters last.» Det räcker med att citera Stokers egna rader (EM 5) för att se hur långsökt detta är:

The dinner party at the mad doctor's
thirteen – each has a number

Each asked to tell something strange – order of numbers makes the story complete – at the end the Count comes in

Detta är kryptiskt i sig men har ingenting att göra med de upprepade kvällsfesterna på Carfax, som dr Seward motvilligt deltar i. Vid ett tillfälle anländer greven sent till festen, och det är allt.

Ett möte med zigenare

Här följer ytterligare ett fall som varit okänt hittills. Distinkta scener från en tidig novell av Bram Stoker, »A Gipsy Prophecy», går igen i del två, kapitel 7 av *Mörkrets makter*, i scenerna där Vilma och Lucy besöker ett zigenarläger. »A Gipsy Prophecy» publicerades första gången 26 december 1885 i den amerikanska tidningen Spirit of the Times och återutgavs senare i *Dracula's Guest and Other Weird Stories* (1914).

Både novellen och avsnittet i *Mörkrets makter* handlar om en grupp vänner som besöker ett zigenarläger på en allmänning för att undersöka de övernaturliga krafter som zigenarna påstås ha. I båda berättelserna får en kvinna i sällskapet en spådom i form av en vision, där en hemsk gärning kommer att begås mot henne av maken eller fästmannen. I båda berättelserna inträffar verkligen scenen som frammanats av spåkvinnan – och det visar sig att den har blivit feltolkad. Mannen i »A Gipsy Prophecy» dödar inte sin hustru, det ser bara ut så när hon har ramlat och skadat sig. Och Lucys fästman i *Mörkrets makter* är inte otrogen mot henne, utan tröstar bara sin syster med kramar och kyssar efter att hon har flytt från sin våldsamma make.

Stokers novell är betydligt mer medioker och konventionell i gestaltning, idéer och detaljer än motsvarande scener i *Mörkrets makter*, men den publicerades också tidigt i hans författarkarriär. Det verkar definitivt som om Stoker hade sin egen berättelse »A Gipsy Prophecy» i åtanke när han skrev det liknande avsnittet i den omtalade romanen.

Det finns en liten möjlighet att A–e kan ha läst Stokers obskyra berättelse (som av allt att döma inte hade översatts till svenska), och eftersom novellen skrevs av samme författare, fann A–e det lämpligt att infoga den i sin »svenska bearbetning» av *Dracula*. Om nu inte A–e verkligen, på ett eller annat sätt, var bekant med Stokers utkast till *Dracula*.

Draculas mystiska gäst

Den blåögda och blonda vampyrkvinnan i första delen av *Mörkrets makter*, spelar en betydelsefull och intim roll i det att hennes närvaro intensifierar Harkers inre kamp mellan sexuell åtrå och hans önskan att förbli trogen sin fästmö i England. *Mörkrets makter* överträffar stort 1897 års klassiker i detta avseende. I *Dracula* är hon »ledaren» för de tre vampyrkvinnorna i slottet (de andra två är mörkhåriga), och hon är också den första av dem som försöker »kyssa» Harker.

Nu visar arbetsanteckningarna att Stoker under en period omkring 1892 planerade att låta bara en vampyrkvinna och inte tre bo i Draculas slott – en detalj som märkligt nog förbisågs i de Roos analys av *Makt mykranna*. Anteckningen lyder: »woman stoops to kiss him – terror of death – suddenly Count turns her away – 'This man belongs to me'» (EM 12). Till detta lägger Eighteen-Bisang och Miller en fotnot som

förklarar: »Here there is just one woman.» I den tidigare anteckningen om »vampyrkyssen» specificeras antalet kvinnor inte alls, och det kan mycket väl vara en enda förförerska också här: »Loneliness ° the Kiss – »this man belongs to me» (EM 8). Denna anteckning är daterad 1890.

Bram Stokers novell »Dracula's Guest» kastar ett intressant ljus över denna blonda vampyrkvinna. Berättelsen publicerades 1914 i samlingen *Dracula's Guest and Other Weird Stories*, redigerad av Stokers änka Florence. I förordet hävdade hon att det var ett opublicerat avsnitt från *Dracula*, som hade redigerats bort eftersom romanen var för lång. Texten förbryllade länge forskarna, eftersom den helt enkelt inte passar in i den publicerade romanen.

Novellen utspelar sig utanför München under valborgsmässoafton 30 april, medan *Dracula* inleds med att Jonathan Harker anländer till Bistritz från München några dagar senare, 3 maj. »Dracula's Guest» antogs därför vara ett raderat första kapitel. Händelserna i novellen har dock ingenting att göra med handlingen i romanen, och språkstilen är helt annorlunda än i Jonathan Harkers övriga anteckningar. Dessutom förefaller slutet, med dess plötsliga anspelning på Dracula, vara påklistrat.

Engelsmannen i berättelsen (Harker, men namnet nämns inte) vandrar ut i vildmarken utanför München för att besöka en legendarisk övergiven by. Han överraskas dock av en våldsam snöstorm och söker skydd i ett gravvalv. Där vilar en grevinna Dolingen av Gratz, som begick självmord 1801. Innanför dörren, i ljuset av en blix, ser Harker en vacker kvinna som till synes sover på en likbår. Nästa blix utplånar gravvalvet i samma ögonblick som kvinnan reser sig upp. Harker hittas sedan av några soldater halvt medvetslös vid ruinen, där han bevakades och hölls varm av en stor varg som slickade hans hals. Såsom detta utvecklas blir det uppenbart att det var greve Dracula som skyddade sin framtida gäst mot den odöda grevinnan genom att skapa elementens raseri, och att hålla honom vid liv i vinternattens kyla i gestalt av vargen.

Idag vet vi att »Dracula's Guest» verkligen är ett struket parti från en tidigare version av *Dracula*, detta främst på grund av ett oväntat fynd i början av 1980-talet i en lada i nordvästra Pennsylvania: Stokers maskinskrivna manuskript till vampyrromanen, som överensstämmer mycket starkt med den slutliga versionen från 1897. Det skrivmaskinsprantade manuskriptet hade tillhört Thomas Corwin Donaldson (1843–1898), en advokat i Philadelphia och nära vän med Stoker.

»Dracula's Guest» återfinns inte heller i detta manuskript (där de första 101 sidorna har avlägsnats), men här finns meningar och avsnitt som direkt anspelar på det ödesdigra äventyret under valborgsmässoafton. Det handlar om textfragment som raderades innan den slutliga publiceringen, och som tydligen blivit kvar av misstag i manuskriptet. Till exempel nämner Harker valborgsmässoäventyret i en diskussion med greve Dracula, och där finns en mening där Harker klagar över att hans hals fortfarande värker sedan en grå varg slickade på den med sin skarpa tunga. I själva verket börjar manuskriptet på sidan 102, vilket avslöjar att ett stort inledande avsnitt har raderats. Istället tar manuskriptet avstamp i att Harker anländer till Bistritz, i likhet med slutversionen av romanen.

»Dracula's Guest» finns också antydd i Stokers arbetsanteckningar för *Dracula*: »Adventure snow storm and wolf» (EM 40). Vidare framgår det av anteckningarna att Stoker hade försett *Dracula* med en utarbetad förhistoria innan Harker anländer till

Bistritz. I München bor Harker enligt anteckningarna på Quatre Saisons, samma gästgiveri som han bor på i »Dracula's Guest», men som inte omnämns i *Dracula*. Under resan från London åtföljs Harker av brev från Dracula, liknande det som förekommer i slutet av »Dracula's Guest» (EM 10, 40).

Stokers maskinskrivna manuskript avslöjar något ytterligare. Kvinnan i gravvalvet är tydligen identisk med den blonda vampyrkvinnan i Draculas slott. I scenen där kvinnorna närmar sig Harker och den blonda vampyrkvinnan försöker »kyssa» honom, finns följande passage i manuskriptet, också det raderat i den slutgiltiga versionen: »I was looking at the fair woman and it suddenly dawned on me that she was the woman – or her image – that I had seen in the tomb of Walpurgis Night...»

Vi kan notera inslaget av tvetydighet här: Harker påpekar att det är samma kvinna, men tillägger att det ändå kan vara någon som bara liknar henne (»or her image»). Men det finns ingen vettig anledning att anta det. Denna sortens tvetydighet, som förstärker romanens oroväckande stämning, är karakteristisk för Stokers berättarstil och romanen i sin helhet. Exempelvis förklarar Stoker inte uttryckligen att kusken som för Harker till slottet är Dracula själv, och Harker själv inser det inte heller, men läsarna och forskarna har alltid tagit det för givet, och med rätta.

Beskrivningen av den blonda vampyrkvinnan i *Dracula* lyder: »The other was fair, as fair as can be, with great wavy masses of golden hair and eyes like pale sapphires.» Beskrivningen är kortfattad, men den stämmer uppenbarligen överens med den blonda vampyrkvinnan som ansätter Harker i *Mörkrets makter*.

Också *Mörkrets makter* saknar ett avsnitt motsvarande »Dracula's Guest», men vi får en detaljerad bakgrund till den blonda vampyrinnan. Hon visar sig vara en grevinna »från seklets början» som varit bosatt i Österrike, precis som den döda grevinnan i »Dracula's Guest» (Styrien är en del av Österrike). Hur hon dog överlättes till läsarens fantasi – men det verkar troligt att hon drevs till att begå självmord. Inskriptionen på gravvalvet måste dock inte nödvändigtvis anspela på kvinnan som Harker skådar därinne. Enligt folksägnen kan självmördare bli vampyrer, men vampyrer lockas också till platser där självmördare ligger begravda, till exempel då Dracula sover i George Canons grav på Whitbys kyrkogård.

Språket i »Dracula's Guest» skiljer sig markant från den koncentrerade och enkla prosan som Jonathan Harker använder i *Dracula*, vilket tyder på att texten i novellen kommer från ett tidigare utkast till romanen och inte den hårt redigerade versionen som publicerades. Däremot överensstämmer den med språket i *Mörkrets makter*.

Denna sortens detaljerade, ordrika, ibland direkt klumpiga prosa som utmärker »Dracula's Guest» och *Mörkrets makter* präglar Stokers noveller och romaner i allmänhet, men hålls i schack i *Dracula*.

Ett antal Robinsöner

I de färgstarka scenerna med de gamla sjömännen på Whitbys kyrkogård förekommer en vän till gamle Swales vid namn Robinson, och som överhuvudtaget inte nämns i *Dracula*. De talar alla en frodig Whitby-dialekt, som Stoker hämtade från Francis Kildale Robinsons ordbok *A Glossary of Words Used in the Neighborhood of Whitby* (1876) (EM 63).

Att Swales vän verkar ha blivit döpt efter ordboks författaren påpekade Martin An-

dersson vid översättningen av *Mörkrets makter*. Men därtill finns det ytterligare två omnämnanden av andra Robinson i samband med Stokers Whitby-forskning. Stoker skrev av ett stort antal inskriptioner från gravmonument, av vilka några letade sig in i den färdiga romanen. De följande två inskriptionerna förekommer dock *inte* i romanen: »John Robinson drowned Haseborough Sand 1st March 1814. aet. 18» (EM 114), och »Sacred to the memory of [...] John Robinson who died Aug. 3rd 1827. aged 36 years» (EM 123).

Bram Stoker använde faktiskt det namnet – John Robinson – i en annan roman, *The Man* (1905). I den använder huvudpersonen, Harold An Wolf, det antagna namnet John Robinson under större delen av romanen, där han inte minst arbetar som sjöman, och flera dramatiska scener med honom utspelar sig till sjöss, till exempel ett skeppsbrott. Som ett slags fast punkt i romanen finns återkommande scener med samtal på pittoreska kyrkogårdar, påminnande om liknande scener i *Dracula* och *Mörkrets makter*; förmodligen inspirerade av Whitbys kyrkogård. Det är tydligt att den upprepade förekomsten av namnet Robinson från dialektordboken och gravmonumenten, ett namn som också för tankarna till en viss Crusoe, gjorde intryck på Stoker under hans forskning – så starkt intryck att efternamnet återkommer om och om igen i *Mörkrets makter*. Där finns också Elisa Robinson, kammarjungfrun i familjen Western, en anekdot om en Fred Robinson med skelande ögon, en »gamle Robinson» som närvarar vid en begravning, och en poliskonstapel vid namn Robinson. Ingen av dessa förekommer i *Dracula*. Bram Stoker hade efternamnet i tankarna, och därför måste det ha legat nära till hands när han skrev utkasten till sin stora vampyrroman.

Hur mycket av Stoker?

Alla överensstämmelser mellan de ovan refererade arbetsanteckningarna och *Mörkrets makter* återfinns i *Bram Stoker's Notes for Dracula* från 1890 till 1892, såsom de placerats utifrån deras egna datum och i den ordning som Eighteen-Bisang och Miller har sorterat dem. Efter 1892 är dateringen av sidorna mycket oklar, men anteckningarna närmar sig den slutliga versionen av *Dracula*. Det eller de manusutkast som kan ha legat till grund för *Mörkrets makter*, verkar ha skrivits i detta skede av arbetet, eller strax därefter.

Mörkrets makter kan dock omöjligtvis vara en direkt översättning av ett tidigt utkast. Jonathan Harker, Mina Murray, Lucy Westenra och Dracula går redan under sina slutliga namn i dessa tidiga anteckningar 1890–1892, men har ändrats till Thomas Harker, Vilma Murray, Lucy Western respektive greve Draculitz i den svenska bearbetningen. I avsnittet med människooffret under Draculitzs slott jämförs den av eldsflammar upplysta scenen med cinematografens flimrande bilder. Cinematografen (den första filmprojektorn) patenterades inte förrän 1895 och började användas kommersiellt först 1896. Eighteen-Bisang har också påpekat¹ att R.M. Renfield inte fick sitt namn förrän i den slutliga versionen av *Dracula*; detta framgår av att han inte är namngiven i det maskinskrivna manuskriptet som upptäcktes på 1980-talet. Kort sagt, A–e måste ha gjort sin bearbetning med ett öga på den redan publicerade romanen. I *Mörkrets makter* finns till och med åtminstone en anspelning på en händelse

1 I mail till mig 8 juni 2018.

som inträffade efter *Draculas* originalutgivning 1897: den »Orleanska konspirationen», som anspelar på rykten 1898–1899 om en planerad statskupp i Frankrike som skulle utföras av Louis Philippe Robert, hertigen av Orleans, som gjorde anspråk på att vara Frankrikes kung.

Den stora frågan är därmed hur mycket som har bearbetats eller vidareutvecklats av A–e. Stokers tidiga utkast måste ha innehållit det inledande avsnittet eller delen som föregick Harkers ankomst till Bistritz. Att det raderats här tyder på att redaktören inspirerats av 1897 års *Dracula* under arbetets gång. Hela delintrigen med Draculitz politiska konspiration på fascistiska grunder kan vara ett svenskt tillägg baserat på de socialdarwinistiska antydningarna som redan fanns i *Dracula*,¹ vilket borde förklara det skvaderaktiga intryck man får av vampyrtemat i kombination med politisk thriller. *Fin de siècle*-temat – det avslutande 1800-talets pessimism och dekadens – under romanens sista fjärdedel tycks ha tillkommit för att ge följetongen en aktuell prägel; denna avslutande del publicerades i Dagen från december 1899 till början av februari 1900.

Inte heller finns det några anspelningar på storpolitik eller politiska konspirationer i Stokers arbetsanteckningar.² Men Stoker var inte främmande för sådana inslag, vilket hans roman *The Lady of the Shroud* (1909) visar. Den tar plats i ungefär samma del av Europa som *Dracula* – miljön är dagens Kroatien – och har också den ett vampyrtema. Den spöklika »vita damen», som tros vara en vampyr, visar sig vara en kvinna som simulerat sin egen död och lever gömd i en krypta för att undgå att bli kidnappad av rebeller. Romanen utspelar sig mot bakgrund av de konflikter som snart skulle leda till Balkankrigen (och som i sig var en upptakt till första världskriget) och innehåller politiska intriger och konspirationer, diplomati och internationella krigshot. Är det möjligen så att Stoker, efter att han insett fördelen med att rensa ut de politiska intrigerna i *Dracula*, kände behov av att skriva något liknande i *The Lady of the Shroud*?

Faktumet att texten i *Mörkrets makter* är anmärkningsvärt starkt belastad av anglicismer tyder starkt på att *större delen* av romanen är en översättning till svenska. De avsnitt i romanen som har få eller inga anglicismer kan därför antas vara originalskrivna på svenska. Detta är däremot inget starkt belägg för att de översatta delarna har skrivits av Stoker – det är förstås också möjligt att större delen av romanen bearbetades av någon engelsk författare innan den översattes. Kanske ansåg den personen att det skulle vara alltför riskabelt att publicera en sådan version i Storbritannien eller USA på grund av Stokers starka motstånd mot upphovsrättsintrång, och lät istället publicera den i ett avsides beläget land i Norden.

1 Mathias F. Clasen analyserar detta ingående i sin avhandling *Darwin and Dracula: Evolutionary Literary Study and Supernatural Horror Fiction* (Engelska institutionen, Aarhus Universitet, 2007).

2 I introduktionen till den svenska upplagan 2017 av *Mörkrets makter* skrev jag: »Dock finns det en märklig anspelning på odödlighet och storpolitik också i Stokers tidiga anteckningar: »Immortaliable – Gladstone» (EM 6).» William Ewart Gladstone var Englands premiärminister och god vän med sir Henry Irving, men han var också filosof och teolog. Jag har sedan funnit att anteckningen snarare refererar till Gladstones uppfattning om själens odödlighet (som han förnekade). Se till exempel W.A. Burchs *Gladstone and Conditional Immortality: His Reasons for Rejecting the Theory of the Natural Immortality of the Soul* (2014; orig. 1900).

För och emot?

Jag gör inga försök att dölja min fascination inför tesen att *Mörkrets makter* kan ha skrivits utifrån ett eller flera utkast till *Dracula*. Tesen kan också verka övertygande i ljuset av det ständigt växande antalet indicier som presenteras ovan. Men vi saknar fortfarande några uppenbara, avgörande bevis.

Det skulle inte behövas mycket. Om bara en av detektiverna hade givits namnet Cotford som i Stokers anteckningar, eller ifall vampyrkvinnan i slottet Draculitz hade döpts till grevinnan Dolingen av Gratz, skulle det skingra alla tvivel, eftersom sådana detaljer inte kan bero på tillfälligheter. Men trots omfattningen av forskningen som har gjorts, med den stora mängden indirekta bevis, är den helt i avsaknad av sådana små men avgörande detaljer.

Är mängden indirekta bevis i sig bara en märklig samling av slumpmässigheter? Eller bara en rad övertolkningar utifrån principen *qui quaerit, invenit* (»Den som söker, finner»)? Det är möjligt. Å andra sidan finns det en lösning som medlar mellan yterligheterna: Kanske hade A–e kontakt med Bram Stoker, diskuterade med honom det oerhörda arbetet han lade på *Dracula* och fick höra talas om idéer och detaljer som sedan redigerades bort från manuskriptet. Och kanske hade A–e till och med möjlighet att skumma några sidor här och var i något av utkastet. Tillbaka i Sverige gled A–e ifrån Bram Stoker på det personliga planet. Men när *Dracula* publicerades, blev A–e påmind om diskussionerna han eller hon hade haft med Stoker – och ansåg sig vara väl lämpad att skriva en »svensk bearbetning» av romanen.

Å andra sidan förklarar det inte mängden anglicismer som genomsyrar romanen också i de avsnitt som inte förekommer i *Dracula* – såvida inte A–e var engelsktalande under uppväxten och sedan hade bosatt sig i Sverige, eller kanske var engelskspråkig till börden och lät någon översätta bearbetningen till svenska. Eller också kan A–e ha bott många år i England eller USA och tappat känslan för sitt modersmål.

I detta skede är det helt enkelt inte möjligt att veta ifall hypotesen är sann, det vill säga om *Mörkrets makter* verkligen speglar tidiga idéer eller utkast till *Dracula*.

Det som återstår är den litterära gåtan. Vi kan bara spekulera, diskutera och fortsätta forskningen. Till exempel genom att fördjupa oss i det kanske mest fascinerande sambandet mellan ett eventuellt utkast till *Dracula* och *Mörkrets makter*: det som har med H.P. Lovecraft att göra.

IV.

EN FINGERVISNING FRÅN H.P. LOVECRAFT

Att Stoker skrev tidigare versioner av *Dracula* framgår tydligt av omständigheterna kring »Dracula's Guest» och det maskinskrivna manuskriptet som hittades på 1980-talet. Men det har också bekräftats från en oväntad källa, ingen mindre än den klassiske amerikanske skräckförfattaren Howard Phillips Lovecraft (1890–1937). Och just detta visar sig ha betydande konsekvenser för *Mörkrets makter*.

I ett brev till Frank Belknap Long 7 oktober 1923 förklarade Lovecraft: »Mrs. Miniters saw »Dracula» in manuscript about thirty years ago. It was incredibly slovenly. She considered the job of revision, but charged too much for Stoker» (*Selected Letters* vol. 1 sid. 255).

Mrs Miniter i citatet var Lovecrafts goda vän, författaren och journalisten Edith Dowe Miniter (1867–1934). De knöt vänskapsband genom sitt gemensamma intresse för New Englands historia och sitt engagemang i en rörelse för amatörjournalistik, där medlemmarna skrev och publicerade egna tidskrifter som sedan distribuerades till de övriga medlemmarna. De hade kontakt från 1920 till hennes död.

I ett annat brev, till Donald Wandrei 29 januari 1927, upprepar Lovecraft huvudsakligen samma information om Stokers utkast:

[...] it is curious to note that one of our circle of amateur journalists – an old lady named Mrs. Miniter – had a chance to revise the »Dracula» MS. (which was a fiendish mess!) before its publication, but turned it down because Stoker refused to pay the price which the difficulty of the work impelled her to charge.

[*Mysteries of Time and Spirit* sid. 20]

Och även i ett brev till R.H. Barlow den 10 december 1932: »I know an old lady who almost had the job of revising »Dracula» back in the early 1890's – she saw the original MS., & says it was a fearful mess. Finally someone else (Stoker thought her price for the work was too high) whipped it into such shape as it now possesses» (*O Fortunate Floridian* sid. 44–45).

I ett annat brev till Barlow i september 1933 tillägger Lovecraft att mrs Miniter inte hade någon personlig kontakt med Stoker: »She never was in *direct* touch with Stoker, a representative of his having brought the MS. & later taken it away when no terms could be reached» (*O Fortunate Floridian* sid. 81).

Slutligen, i en minnessä över den nyligen avlidna mrs Miniter, skriven 1934 men publicerad 1938, ger Lovecraft ytterligare information och en delvis annorlunda anledning till varför mrs Miniter inte åtog sig uppdraget:

Notwithstanding her saturation with the spectral lore of the countryside, Mrs. Miniter did not care for stories of a macabre or supernatural cast; regarding them as hopelessly extravagant and unrepresentative of life. Perhaps that is one reason why, in the early Boston days, she had declined a chance to revise a manuscript of this sort which later met with much fame – the vampire novel »Dracula», whose author was then touring America as manager for Sir Henry Irving.

[»Mrs. Miniter – Estimates and Recollections»; *Collected Essays* vol. 1 sid. 381]

Om Lovecrafts information är korrekt – det var trots allt trettio år senare som han fick veta detta av Miniter – kontaktades Miniter av Stoker via en representant, när Sir Henry Irving och hans ensemble turnerade i staterna med Stoker som manager. I sin Stoker-biografi förklarar David J. Skal att turnén började 1893 och kom till Boston i januari 1894, där Edith Miniter arbetade för Boston Home Journal, en veckotidskrift för litteratur och konst. Irvings uppsättningar recenserades i Boston Home Journal – men på ett anmärkningsvärt nedgörande sätt; kritiken i tidskriften var i själva verket bland den mest negativa som Lyceum fick under denna USA-turné. Stoker var presskontakt, och Skal antar att han kontaktade redaktionen för ett diplomatiskt samtal, som han brukade göra. På detta sätt blev kontakten mellan Stoker och Miniter möjlig,

utan att Skal specificerar det närmare; men visst är det tänkbart att Stoker i alla fall kom väl överens med Edith Miniter på redaktionen. Det är förstås också möjligt att kontakten dem emellan knöts helt oberoende av Boston Home Journal – de rörde sig ändå i Bostons konstnärliga och litterära kretsar samtidigt.

Mörkrets makter och »The Rats in the Walls»

Beakta nu detta, angående *Mörkrets makter*:

Greve Draculitz vandrar i ljuset av vaxljus i det spindelvävdshöljda familjegalleriet med Thomas Harker vid sin sida, och ju äldre de hundraåriga porträtten blir, desto mer primitiva och djuriska förefaller grevens förfäder vara. Men dessa tidiga grenar av släktträdet har inte försvunnit utan degenererat ytterligare till apliknande varelser som lever i grottor djupt under slottet Draculitz.

Efter att i slottets grundvalar ha upptäckt ett fallfärdigt kapell eller tempel, som en gång i tiden varit helgat åt en ökänd hednisk religion, tar sig Harker vidare ner till hålorna under slottet. I grottorna bevittnar Harker hur de apliknande varelserna praktiserar uråldriga riter som inkluderar människooffer och drickande av blod, där greve Draculitz agerar överstepräst. Det verkar uppenbart att ätten har »förfinats» genom århundradena, genom att individerna med det genetiska skräpet – de apliknande och troglodytiska egenskaperna – har förpassats självmant eller med våld till grottorna och tunnarna under slottet. Om detta påminner er om H.P. Lovecraft, och i synnerhet om hans novell »The Rats in the Walls» (skriven 1923 men publicerad 1924), så är ni knappast ensamma.

Idén är praktiskt taget densamma i Lovecrafts klassiska novell och motsvarande scener i *Mörkrets makter*, med den enda betydande skillnaden i Lovecrafts berättelse att de apliknande varelserna upptäcks i form av otaliga skelett under familjens borg. De arkeologiska lämningarna avslöjar att också dessa varelser har varit inblandade i kannibalistiska och hedniska riter (om än som föda). Inte minst den märkliga detaljen att några av monsternänskorna liknar grisar finns i båda berättelserna.

»The Rats in the Walls» är faktiskt den enda novellen av Lovecraft som visar några tecken på inflytande från Stoker. Där finns till och med en direkt anspelning på *Dracula*: Huvudpersonens tvivelaktiga förfäder har ägt en egendom vid namn Carfax, och i Stokers roman bosätter sig greven som bekant i Carfax Abbey utanför London. Det är också omöjligt att inte tänka på Stokers novell »The Judge's House» (1891) när man läser om Lovecrafts övernaturliga råttor som kryper och krasar omkring i slottets väggar.

Lovecraft skrev den klassiska novellen i augusti och september 1923, det vill säga precis innan han skrev det första av breven där han nämnde Edith Miniters kontakt med Stoker och utkastet till *Dracula*. Tidigare under året hade han träffat mrs Miniter personligen, när hon tog med honom och deras gemensamma vän Edward H. Cole på en sightseeingtur i Marblehead och Boston.¹ De hade träffats några gånger tidigare, men bara vid National Amateur Press Associations möten. En »legend» som Miniter berättade för honom under deras privata möte 1923 – att personer som ofta sitter i ett

1 Lovecraft nämner detta i sin minnestext över mrs Miniter. S.T. Joshi daterar mötet till början av 1923 i *I Am Providence: The Life and Times of H.P. Lovecraft* (Hippocampus Press, 2010).

fönster kan få sitt ansikte inpräglad i glaset – återges i novellen »The Unnamable», som han skrev i september direkt efter att ha avslutat »The Rats in the Walls». Möjligen har även »The Festival», som han avslutade i oktober samma år, något att göra med deras möte. I denna novell skildrade han för första gången den mystiska staden Kingsport, som är modellerad efter Marblehead, fastän Lovecraft hade besökt samma stad året innan och blivit förtjust i den och dess ålderdomliga arkitektur, utan mrs Miniter som guide.

Anekdoten om Stokers utkast fångade tydligen Lovecrafts intresse, och han måste ha ställt frågor till mrs Miniter; till exempel om hon kunde minnas några skillnader mellan utkastet och den färdiga romanen. En scen som den med blodsgötan och grevens degenererade förfäder i bortglömda grottor under slottet är så bisarr, originell och magnifik, att Edith Miniter åtminstone borde ha kommit ihåg den bland andra scener som förekom i Stokers utkast, men senare blev bortredigerade.

Inspirerad av diskussionerna med mrs Miniter ägnade Lovecraft åtskilliga tankar åt Bram Stoker under sommaren och hösten 1923. Lovecraft kan ha läst *Dracula's Guest and Other Weird Stories* (1914), som innehåller »The Judge's House». Boken är inte listad i Lovecrafts privata bibliotek men kan mycket väl ha varit tillgänglig via bibliotek i hans hemstad Providence, eller genom vänner.

Lovecraft var ambivalent gentemot Bram Stoker. Han beskrev Stokers författarskap som sinnrik men ansåg att *The Lair of the White Worm* var barnsligt skriven. Han uppskattade däremot *The Jewel of Seven Stars* och i synnerhet *Dracula*. Som han skriver om *Dracula* i »Supernatural Horror in Literature» (1927, reviderad 1933): »[...] a tale now justly assigned a permanent place in English letters.»

Degenererade hunner

Dracula och Draculitz uttrycker stolthet över att vara ättlingar till Attila och hunnerna. Det visar sig att en uråldrig myt som nedtecknades av den romerske historikern Jordanes berättar att hunnernas ursprungsfolk var »a stunted, foul and puny tribe, scarcely human, and having no language save one which bore but slight resemblance to human speech», alltså inte olik grevens degenererade förfäder i slottets underjordiska grottor och skrymslen. Myten berättar vidare att dessa avskyvärda varelse avlade barn med skytiska häxor, som hade förvisats ut i vildmarken av goterna, och att avkommorna därigenom blev människoaktiga. Jordanes skriver i *Getica* (c:a 551 e.Kr.; här i den engelska översättningen från 1908, *The Origin and Deeds of the Goths*):

We learn from old traditions that their [the Huns'] origin was as follows: Fili-mer, king of the Goths [...] entered the land of Scythia with his tribe, – found among his people certain witches, whom he called in his native tongue Haliur-runnae. Suspecting these women, he expelled them from the midst of his race and compelled them to wander in solitary exile afar from his army. There the unclean spirits, who beheld them as they wandered through the wilderness, bestowed their embraces upon them and begat this savage race, which dwelt at first in the swamps, – a stunted, foul and puny tribe, scarcely human, and having no language save one which bore but slight resemblance to human speech. Such was the descent of the Huns who came to the country of the Goths.

Myten berörs ytligt i både *Dracula* och *Mörkrets makter*. När Dracula och Draculitz refererar myten förtiger de (av förståeliga skäl) den del som förklarar att ur-hunnerna var ett vidrigt, odjursaktigt och ynkligt folkslag som levde i träsk. Istället påstår Dracula och Draculitz att de var »djävlar» och betonar släktskapet med häxorna. I *Mörkrets makter* sammanfattas myten således:

[»]Vi av Draculitz släkt, av Szekelernas stam – vi räknar, som jag förut sagt er, käre vän, våra anor från de gamla hunnerna, vilka en gång som en rasande brand bredde sig över Europa och förtärde de döende folken, som eldslågan förtär torrt gräs –. Sagan berättar, att de ledde sitt ursprung från skytiska trollkvin-
nor, vilka fördrivits ur landet och sedan i ödemarken bedrev älskog med djäv-
larna –.» Han skrattade cyniskt. »Sagan kan ju vara så god som mången ann –
men vem kan påstå, att vare sig djävul eller trollkarl varit större och mäktigare
än Attila, vars blod flyter i dessa ådror, och vem kan undra om vi, hans barn, är
större både i hat och kärlek än andra dödliga.»

Och i *Dracula* nämns i förbigående att »in their [the Huns'] veins ran the blood of those old witches, who, expelled from Scythia had mated with the devils in the desert», varefter Dracula tillägger att Attilas blod också flödar i hans ådror.

Attila och hunnerna, och vampyrgrevens släktskap med dem, nämns åtta gånger i *Mörkrets makter* men bara två gånger i *Dracula*, vilket gör sambandet speciellt betydelsefullt i den svenska versionen. Det märks inte minst i detta citat, där Harker funderar över Draculitz härstamning i ett ärflikt sammanhang:

Jag har ofta märkt hur benägna människor är att rent av berömma sig över vare sig yttre eller inre egenskaper, vilka under andra förhållanden skulle betraktas som verkliga lyten – så snart de kan adla dem med benämningen »släktdrag». [...] och det är därför föga att förundra sig över att greven med oblandad stolthet skryter över sin förmenta eller verkliga härkomst från en av de vedervärdigaste folkstammar som någonsin smutsat ytan på vår arma jord med sin närvaro. – »Utmärkta – lika mycket för djurisk sinnlighet som för okuvlig tap-
perhet –», säger min gamla världshistoria oförbehållsamt om grevens förfäder, de företagsamma hunnerna, jämte mycket annat som skulle göra mig – om jag vore i hans ställe – lika angelägen att tysta ned detta släktförhållande som han tycks vara att framhålla det – men var och en har sin smak.

V. VEM VAR A–E?

Som med allt annat vi vet – eller inte vet – om *Mörkrets makter*, finns det heller inget definitivt svar på denna fråga, åtminstone inte ännu. Vi har ingen kandidat som vi med full övertygelse kan hävda var A–e, men vi har åtminstone tre intressanta uppslag, där det tredje visserligen är mer konklusivt än de andra. Självfallet vore det mer tillfredsställande för läsaren att ha en konkret identitet, ett ansikte bakom signaturen, men så länge det inte finns några definitiva skäl att ge det, skulle ett sådant påstående bara tyda på dålig research och leda forskningen på avvägar.

Under artonhundratalet var det mer vanligt än inte att svenska författare, såväl män som kvinnor, skrev under signatur eller pseudonym. Signaturen A–e var en engångsföreteelse i Dagen och Aftonbladets Halfvecko-Upplaga. Och eftersom Leonard Bygdéns standardverk *Svenskt anonym- och pseudonymlexikon*, som gavs ut med supplement från 1898 till 1905, inte nämner *Mörkrets makter* överhuvudtaget, verkar det stå klart att identiteten bakom A–e var okänd redan då; Bygdéns bok är en bibliografi över de verk vars anonyma författare blivit kända (»uppdagade anonyma och pseudonymer»).

Det faktum att ett bindestreck förenar »A» med »e» indikerar starkt att det är ett enda maskerat namn, till exempel Alice, Arne eller Anne. (Men att Anne Charlotte Leffler skulle ha varit den som redigerade *Mörkrets makter* är förstås uteslutet, hon dog ju redan 1892.)

Det kan också vara ett förkortat smeknamn. En skribent för landsbygdstidningar vid namn Algot Agelborg använde signaturen A–e utifrån hans smeknamn »Agge», men född 1894 var han bara fem år gammal när följetongen publicerades.

För signaturerna A.E., A.-E., Æ etc. råder det däremot ingen brist på kandidater, till exempel författarna Albert Andersson-Edenberg (1834–1913), Albert Engström (1869–1940), Carl Adolf Palme (1879–1960) och Daniel Bergman (1869–1932). De var alla knutna till Aftonbladet. Albert Engström, ledamot av Svenska Akademien, skrev till och med en gotisk skräckroman med titeln *Ränningehus* (1920). Men det krävs mycket för att tro att denne berömda humorist, skämttecknare och författare låg bakom signaturen A–e; hans karakteristiska personlighet och tonfall finns helt enkelt inte där.

Som läsaren kanske redan har lagt märke till, bryr jag mig inte om att diskutera Hans de Roos spekulation om att journalisten och redaktören Albert Andersson-Edenberg »nästan säkert» var mannen bakom signaturen A–e. Jag har granskat alla hans argument och referenser, och jag kan överhuvudtaget inte se att de håller streck. Ofta har de Roos bara feltolkat de svenska texterna, skrivna på ett språk han inte förstår, och flera av de texter han anför är inte ens skrivna av Andersson-Edenberg själv. Det skulle ta för stort utrymme att bemöta hans argument här, och därför kommer jag efterhand att publicera en separat uppsats om det.

Hugo Vallentin – en tveksam aspirant

Mycket tid och krafter har lagts på spår som verkade lovande, men som inte har lett någonstans. Till exempel detta:

Bram Stokers gode vän Mark Twain (Samuel Langhorne Clemens, 1835–1910) anlände inkognito till Sverige i början av juli 1899, några veckor efter att *Mörkrets makter* hade börjat serialiseras. Den enda tidningen i Sverige han tillät sig bli intervjuad i var Aftonbladet, uppenbarligen genom personliga kontakter. Betyder detta något? Twain kom direkt från London, där han hade träffat Bram Stoker nästan dagligdags. Han skulle uppehålla sig en längre tid i Jönköping på Henrik Kellgrens världsberömda sanatorium, där han hoppades att läkaren skulle kunna bota dotterns epilepsi. Han återvände till London och vännen Stoker 30 september. Intervjun, som gjordes av humoristen, författaren och översättaren av teaterpjäser Hugo Vallentin (1860–1921),¹

¹ Vallentin gjorde intervjun med en annan humorist som bisittare, Hans Zetterström (signaturen »Hasse Z», 1877–1946).

publicerades i Aftonbladet 13 juli. Mark Twain beskrev senare sin vistelse i och omkring den pittoreska staden Jönköping som en underbar tid: »I've never spent such a delicious summer», skrev han i ett brev till Laurence Hutton.

Hugo Ferdinand Vallentin bodde själv emellanåt i London, där han rörde sig i konstnärliga kretsar (han blev personlig vän med bland andra George Bernard Shaw), och intervjun med Twain gjordes på hans initiativ. Han var anglofil, översättare, sagoförfattare (*Sniggl Snuggel och andra sagor*, 1904) och hade ett starkt teaterintresse, vilket kan förklara alla referenser till teatern i *Mörkrets makter* (om vi inte tillskriver dem Bram Stoker själv). Han var jude¹ och engagerade sig i att främja arbetarrörelsen i Sverige, vilket kan förklara de politiska inslagen och kritiken mot antisemitism i *Mörkrets makter*. Men tyvärr finns det inget annat som tyder på en koppling mellan Vallentin och signaturen A–e, vilket naturligtvis inte utesluter möjligheten. Om andra forskare kan leta fram något som har mer substans i fallet, vore det utmärkt för alla.

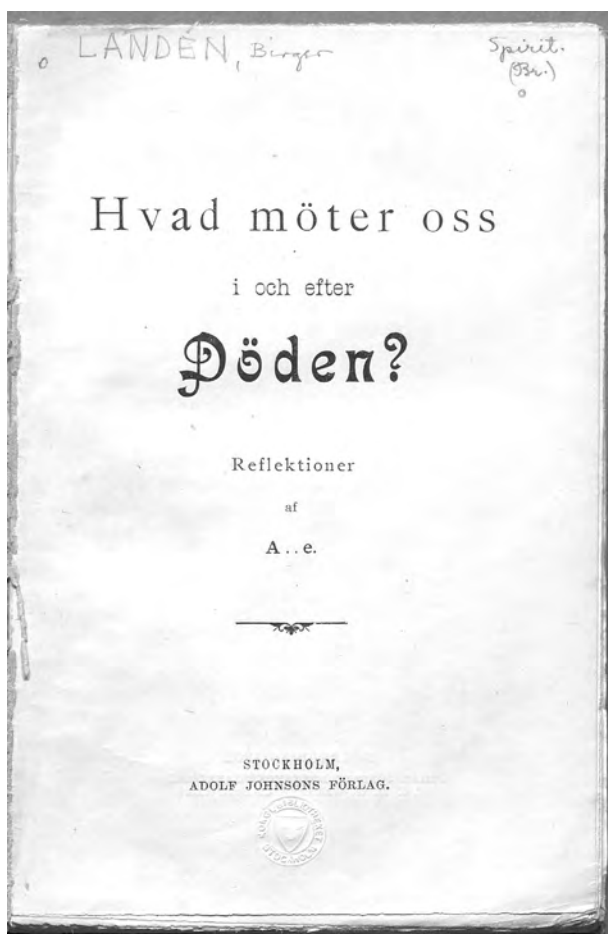
Aurora Ljungstedt – den goda aspiranten

Aurora Lovisa Ljungstedt (1821–1908), som redan har nämnts i kapitel 2, är den enda kandidaten som veterligen hade förmågan att skriva mästerlig skräck- och gotisk litteratur. Därtill skrev hon den kortroman som anses vara Sveriges första deckare, *Hastfordska vapnet* (1870). Under större delen av sin författarkarriär var hon bara känd som den mystiska pseudonymen Claude Gérard, hämtad från Eugène Sues roman *Martin l'Enfant Retrouvé* (1847; *Martin, hittebarnet* på svenska), en av Sveriges allra mest populära och uppskattade författare fram till 1880-talet. Hon undvek offentligheten och hennes verkliga identitet avslöjades av misstag i ett uppslagsverk i mitten av 1870-talet. Hon fortsatte att leva tillbakadraget och gav nästan aldrig intervjuer. Endast en intervju är känd, en kortfattad och inte särskilt informativ sådan, utförd av hennes egen bror. Hon föddes i Karlskrona och flyttade till Stockholm 1846 när hon gifte sig, varefter hon började publicera noveller och följetonger i tidningar och tidskrifter. Hennes klassiska gotiska roman *Hin Ondes hus* publicerades 1853 som »nummerbok» (uppdelad i häften att prenumerera på). En stor del av hennes verk nådde läsarna som följetonger i *Aftonbladet*. Utöver hennes koppling till Aftonbladets redaktion, stavade hon själv sitt förnamn *Aurore*, vilket kan ha lett till signaturen A–e. På ålderns höst bodde hon i Jönköping, med sommarvistelser i Stockholm.

Inte mycket har avslöjats om hennes liv i skuggan av hennes popularitet, men genom bevarade brev är det känt att hon gjorde resor till England och brevväxlade med minst en fransk förläggare.² Hennes berättelser tyder på att hon var intresserad av övernaturliga fenomen – »magnetism», psykiska krafter, andevärlden och Rosenkreuzarnas ockulta idéer diskuteras ofta i verk som *En jägares historier* (1860–1861, reviderad 1872), *Psykologiska gåtor* (1868) och *Den tomma rymden* (1882). Inspirationen till hennes verk kom från franska och framför allt engelska mysterieromaner; hon nämner ofta författare som Bulwer-Lytton och Ann Radcliffe. Vissa av hennes verk utspelar

1 Bör ej förväxlas med den svenske historikern och pro-Israel-aktivisten Hugo Valentin (1888–1963) med ett »l».

2 Ljungstedt publicerades ganska flitigt på danska. En översättning till franska av en novell av henne är känd.

Titelsidan till en spiritistisk bok av signaturen A..e, som i andra sammanhang använde varianten A–e.

sig till och med i England, som långnovellen *Den dödas bikt* (1868; del av *Psykologiska gåtor*), om en kvinnlig seriemördare som i form av ett vandrande lik – eller bara mycket sjuk och gammal, det förblir tvetydigt berättelsen igenom – söker upp en präst för att bekänna sina synder i livet. I Aurora Ljungstedts bästa berättelser är hennes skicklighet i att hantera antydningar och aningar, liksom förmågan att skapa atmosfär, helt i nivå med Joseph Sheridan Le Fanus skicklighet på samma område. (Le Fanus roman *Uncle Silas* översattes till svenska redan 1866, samt noveller av honom på 1870-talet.)

Speciellt utmärkande för Ljungstedts stil är hennes förkärlek att levandegöra scener genom noggranna detaljbeskrivningar, av just det slag som kännetecknar *Mörkrets makter* (samt Bram Stokers verk). Denna stil var inte ovanlig bland artonhundratalets författare – Edgar Allan Poe var en av stilens mästare – men den borde ha gjort Ljungstedt synnerligen väl lämpad att översätta, omarbета och brodera ut Bram Stokers roman.

Aurora Ljungstedt skrev dessutom mycket gärna scener och hela romaner som även med dagens mått ångar av sensualitet och erotik. Hennes debutroman, den gotiska *Hin Ondes hus* (1853) är erotisk romantik med en långdans av förförelse-scener, älskog och svällande barnar som häver sig av åtrå, där allt slutar i incest och *crime de passion*. Hennes mest framgångsrika verk, *Jernringen* (1871), kännetecknas av samma ingredienser, med en vampyrliknande kvinna vars underbara uppenbarelse och manipulativa sätt driver män till undergång och död. Kort sagt, Ljungstedt hade förmågan att skriva den sortens scener som utspelar sig mellan vampyrkvinna och Harker på slottet Draculitz.

Och inte minst var Ljungstedts språkstil präglad av anglicismer, vilket kan förklara överflödet av sådana genom hela *Mörkrets makter*.

Det som talar emot tanken på att Aurora Ljungstedt skulle vara A–e, är att hon var sjuttioått år när *Mörkrets makter* började utges, och hon publicerade mycket lite efter att hennes *Samlade berättelser* (1872–1882) hade utgivits. Ett sådant omfattande projekt som *Mörkrets makter* måste ha inneburit, att forska, översätta och skriva nära 1000 boksidor, kan knappast ha tilltalat en person i sådan hög ålder.

Aurora Ljungstedt visar inte heller ett spår av intresse för socialdarwinism, storpolitik eller politiska konspirationer i sina verk. *Mörkrets makter* ger inte ett tillräckligt starkt intryck av att vara skriven av henne. Men nu är det ju förvisso också ett verk som är en omarbetning av en annan författares text.

Det finns heller inget omnämnande av *Mörkrets makter* i de dagböcker som skrevs av Aurora Ljungstedts bror, författaren och tidningsredaktören Erik G:sön Hjort (1832–1922), som hade en god relation med sin syster. Hans dagböcker (som förvaras i Kisa bibliotek) berättar annars öppet om än kortfattat om hennes författarskap.

Kort sagt, ingenting här talar definitivt emot Aurora Ljungstedts inblandning, och det kan mycket väl ha varit så att hon inte var ensam om att redigera Stokers original. Andra kan ha hjälpt henne med skrivprocessen och bidragit med socialdarwinismen och de politiska konspirationerna, ifall detta inte redan fanns i ett utkast av Stoker som användes som originaltext.

Aurora Ljungstedt förblir en intressant kandidat.

Två (eller tre) teosofer – de främsta aspiranterna

I förordet till Aleph Bokförlags första utgåva av *Mörkrets makter* konstaterade jag helt felaktigt detta: »Birger Landén (1846–1927), en mindre debattör i religionsfrågor, använde ibland signaturen A..e. Tydligen producerade han ingen skönlitteratur eller översättningar, och ingenting tyder på att han hade en koppling till Dagen eller Aftonbladet.»

Uppgiften att A..e skulle vara identisk med Landén fick jag från *Svenskt anonym- och pseudonymlexikon*, där han uppges vara författare till en liten bok från 1901, *Hvad möter oss i och efter döden? Reflektioner af A..e*.

Därför missade jag en mycket betydelsefull ledtråd.

Med en kopia av *Hvad möter oss i och efter döden?* i handen kan man snabbt konstatera att A..e och A–e med all sannolikhet var samma person. Både *Hvad möter oss...* och *Mörkrets makter* kännetecknas av samma särpräglade, rikliga och ofta onödiga användning av tankestreck. Men boken visar sig också vara en spiritistisk och teosofisk samling essäer, där långa avsnitt argumenterar emot en strikt materialistisk och

vetenskaplig världsbild med samma sorts resonemang och argument som återfinns i *Mörkets makter*. Inte bara argumenten är likartade, utan också det ofta direkt gnälliga *tonfallet* när argumenten framförs.

Men det blir bättre än så: Boken hänvisar åtskilliga gånger till en tidskrift vid namn Efteråt? («Tidskrift för spiritism och dermed beslätade ämnen»). Och en närmare titt på den tidskriften visar att signaturen A..e var en av de främsta bidragsgivarna där – och ofta använde varianten A–e! Birger Landén var redaktör för tidskriften i fråga. Han hade också varit medarbetare hos en snarlik tidskrift, Sanningssökaren, och var bidragsgivare till Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning samt Göteborgs-Posten. Birger Landén föddes som Börje Carlsson i en enkel lantbruksfamilj i Landvetter utanför Göteborg. Namnet ändrade han 1869 under utbildningen i Göteborg. Han lär ha varit en stor studiebegåvning med enormt minne, starkt intresserad av filosofi, vetenskap och livsåskådningsfrågor, men fattigdom och en bildningsföraktande fader hindrade honom från högre studier. Han översatte, skrev dikter och noveller och var konstnärligt begåvad. Allt enligt en liten minnesskrift av hans dotter Ragnhild Wadensten, »Några släktanteckningar i dec. 1951».

Till vardags var Landén en högst byråkratisk järnvägstjänsteman. Han gjorde förvisso inte mycket väsen av sig personligen och han är inte ihågkommen för några litterära insatser, och jag tror inte att han direkt är den A–e vi söker. Han kan säkert ha nyttjat signaturen emellanåt, men han var knappast ensam om den.

Svenskt anonym- och pseudonymlexikon ger inga referenser som förklarar hur identiteterna har avslöjats. Några religionsforskare som jag talat med hävdar att signaturerna A..e och A–e tillhörde tidskrifternas redaktör Birger Landén, som skall ha kallats Abbe. Landén var dock starkt förknippad med två synnerligen intressanta personer, som han mycket väl kan ha delat signaturen med: översättarna Axel Frithiof Åkerberg (1833–1901) och Victor Pfeiff (1829–1901). Båda var kända för att ge bort sina översättningar – »spökskriva» dem, som vi numera säger – i utbyte mot mat och bostad. Från 1887 till 1893 var Victor Pfeiff tillsammans med Birger Landén redaktör för tidskriften Sanningssökaren («Nordisk månadsskrift för förnuftsstro och praktisk kristendom»). Axel Frithiof Åkerberg tillhörde grundarna av samma tidskrift, han var en av dess bidragsgivare och mycket god vän med Pfeiff – smeknamnsversionen av hans förnamn Axel är Acke, vari vi kan spåra signaturerna A..e och A–e. Åkerberg tillhörde också redaktionen för Aftonbladet och skrev speciellt åt Dagen,¹ vilket passar oss perfekt.

Sanningssökaren var en tidskrift för en religiös grupp vars medlemmar kallade sig »De förnuftsstroende» och som stod nära unitarismen, en gren av kristendomen som förnekar Kristi gudomlighet och tonar ner bibliska dogmer. De två vännerna Åkerberg och Pfeiff översatte den unitariske filosofen och slaverimotståndaren Theodore Parkers samlade skrifter 1866–1874, och tillsammans gick de vidare till Helena Blavatskys teosofi. De blev starkt engagerade i Teosofiska Samfundet som grundades i Sverige 1889. Åkerberg blev dess sekreterare och Pfeiff redaktör för deras Teosofisk Tidskrift från 1891 till sin död.

1 *Svenskt översättarlexikon* uppger: »Åkerberg redigerade med O.W. Ålund Aftonbladets utrikesavdelning 1870–1878 [...] Från 1890 återgick Åkerberg till Aftonbladet och medverkade även i andra tidningar, mest nämnvärt Dagen.»

Helena Petrovna Blavatskys (1831–1891) teosofi var ett försök att skapa en religion för en modern tid som alltmer förlorade tron på den kristna bibelns underverk och myter. Hon bakade samman utvalda områden inom artonhundratalets vetenskap – evolutionsidéer, fysik och kosmologi – med ockultism, spiritism, reinkarnation, hinduism och buddhism. Både universum och mänskligheten genomgick enligt henne cykler av utveckling och förfall, men den generella riktningen var mot allt högre stadier av gudomlig perfektion. Socialdarwinism (men faktiskt inte rasism) var en hörnsten i denna brokiga konstruktion av mystik, filosofi och vetenskap. Den teosofiska rörelsen var mycket stor och inflytelserik runt sekelskiftet med åtskilliga framstående medlemmar, men krympte under de följande decennierna. Idéerna och trossatserna utvecklades och upplöstes efterhand till dagens New Age-rörelse.

Både Åkerberg och Pfeiff översatte litteratur i den huvudsakliga avsikten att presentera sina egna idéer och åsikter för en svensk publik. Båda var politiskt aktiva – Åkerberg var socialist och en av grundarna av Socialdemokraterna i Sverige, medan Pfeiff var liberal. Båda var aktiva i kvinnorörelsen och Åkerberg översatte John Stuart Mills *The Subjection of Women*. De var därtill intresserade av evolutionsläran och socialdarwinismen, inte minst eftersom det var en viktig del av teosofin. Åkerberg översatte Ernst Haeckel, en tysk darwinist, till svenska och Pfeiff gjorde detsamma med Herbert Spencer, socialdarwinismens grundare. Pfeiff översatte även romaner av James Payn, William Makepeace Thackeray och Edward Bulwer-Lytton. 1850 utgav han en bok med egna dikter, *Diktförsök*, under signaturen V....r.

Johan Gustaf Victor Pfeiff föddes i ett välbärgat hem – han var till och med adlig (baron) men använde inte titeln offentligt. Sjukdom och allvarlig hälsa hindrade honom från en karriär inom armén, vilket annars skulle varit en självklarhet med hans bakgrund. Efter studier i Uppsala valde han istället att ägna sig åt intellektuella intressen och introducerade en lång rad politiska, filosofiska och religiösa tänkare för den svenska publiken. Som den idealist han var blev han respekterad i intellektuella och akademiska kretsar men levde samtidigt i fattigdom och dog totalt utblottad. Bland hans senare översättningar finns *The Rationale of Mesmerism* av A.P. Sinnett. Av databaser att döma översatte han inget väsentligt efter 1898, bara en liten bok om vegetarianism¹ – måhända eftersom han var upptagen med den enorma romanen *Mörkrets makter*? Hans översättning av Bulwer-Lyttons *The Last Days of Pompeii* publicerades postumt 1912.

Axel Frithiof Åkerbergs liv var på många sätt en parallell till Pfeiffs – respekterad intellektuell, rationalist, en idealist som dog i fattigdom i spiritismens och mystikens famn. De dog till och med nästan samtidigt: Åkerberg den 13 juli 1901 och Pfeiff bara drygt två veckor senare, den 29 juli. Klädd i trasor och talande sexton språk beskrivs han som en överintellektuell excentriker och kuf som – trots att han var extremt blyg och försynt – ofta rörde upp känslor och ont blod i sin omgivning på grund av sina rättframma åsikter; han kastades ut från Socialdemokraterna två gånger.

Den socialdemokratiska tidningen Arbetarbladet publicerade 4 april 2013 en underhållande skildring av hans liv och karaktär, skriven av Ulf Ivar Nilsson: »Filosofen från

1 Den är antagligen inte översatt av honom utan av Åkerberg, som till skillnad från Pfeiff var vegetarian.

Foto av Frithiof Åkerberg. Källa: Wikipedia.

Hille». I en talande anekdot skickades han till Tyskland för att intervjua några framstående socialdemokrater, där han häktades av tysk polis miss-tänkt för att vara en politisk agitator. I häktet stortrivdes han som aldrig förr i sitt liv eftersom han hade tillgång till ett bibliotek – och regelbundna måltider, vilket han nästan aldrig kunde äta annars. Under förhör fick han frågan om han tyckte att mord på den tyske kejsaren kunde försvaras. Han bad om tid för att grunna igenom den klu-riga frågan – och ägnade sedan flera dagar åt att skriva en lång filosofisk avhandling på tyska, där han drog slutsatsen att mord på kejsaren faktiskt kan vara försvarligt bara omstän-

digheterna var de rätta. Märkligt nog släpptes han efter detta – men han lämnade sina måltider och det fina biblioteket ytterst motvilligt.

Åkerberg lämnade formellt Teosofiska Samfundet redan 1891 men förblev sympatisk inställd till dess doktriner. 1893 översatte han en bok om *Hypnosens djupare stadier*, samt två verk av Karl, Freiherr von Prel, en tysk författare som i likhet med teosoferna försökte förena modern naturvetenskap med ockultism och spiritism, och 1898 Annie Besants *Four Great Religions* och 1900 samma författares *The Ancient Wisdom*. Postumt 1908 publicerade Universella broderskapet hans översättning av Helena Blavatskys *The Key to Theosophy*.

Sammanfattningsvis arbetade Åkerberg och Pfeiff ofta tillsammans på översättningar. Båda var politiskt aktiva med humanistisk världsbild. Båda var intresserade av teosofi, spiritism och ockultism. Båda var intresserade av darwinism och socialdarwinism. Dessutom var båda religiösa fritänkare och motståndare till sekterism. (Och uppenbarligen räknade de inte Blavatskys teosofi som en sekt.) Eller som *Svenskt översättarlexikon* konstaterar: »Liksom Pfeiff var Åkerberg en idealist med starka religiösa intressen; den akademiska Uppsalamiljön hade i Bodströms [sic]¹ anda skolat dem för ett radikalt sanningssökande och en strävan efter frihet från förtryckande religiösa lärosystem.»

Allt detta överensstämmer helt med betydande inslag som skiljer *Mörkrets makter* från

1 Den svenske professorn i praktisk filosofi Christopher Jacob Boström (1797–1863), kallad »Nordens Platon».

Bram Stokers original:¹ intresset för politik och politiska konspirationer, för evolutionära idéer och socialdarwinism, kritiken mot förföljelse av minoriteter; det starka ockultistiska intresset parat med kritik och ogillande av sektarism.

Idag, när alla är upplysta om nazisternas brott, är socialdarwinismen starkt förknippad med förföljelse av minoriteter, men det sambandet var inte uppenbart i slutet av artonhundratalet. Herbert Spencer har på goda grunder utpekats som socialdarwinismens grundare, och därmed skapade han något som visade sig vara ett monster; men han själv betraktades under större delen av sitt liv som socialist, eftersom han motsatte sig privat ägande av mark och förespråkade fackföreningar samt kvinnors frigörelse. Han talade om mänskligheten som helhet och dess biologiska utveckling genom »survival of the fittest» utan större intresse för rasfrågor och rasistiska idéer. Politiska demagoger tolkade sedan hans idéer som ett försvar av rasbiologi, eugenik, etnisk rensning och folkmord.

Som nämnts var socialdarwinismen även en hörnsten i Teosofiska Samfundet, men Madame Blavatsky var motståndare till förtryck och dominans på rasistisk grund; hon hävdade uttryckligen att det inte finns några överlägsna eller underlägsna raser. Skillnader mellan etniska grupper existerar men beror enbart på kulturella och miljömässiga faktorer, inte biologi: »Thus the reason given for dividing humanity into superior and inferior races falls to the ground and becomes a fallacy», som hon skrev i *The Secret Doctrine*. Huvudmålet med hennes teosofi var, som hon uttryckte det i rörelsens första credo: »To form a nucleus of the Universal Brotherhood of Humanity, without distinction of race, creed, sex, caste or colour.» Kort sagt, teosoferna ville förena världen och mänsklighetens alla raser.

Den antirasism som Madame Blavatsky och Teosofiska Samfundet stod för (och som för sin tid var tämligen unik) upprätthölls dock inte av några senare frontfigurer för rörelsen. Charles Webster Leadbeater (1854–1934) var en aggressiv rasist som inte tvekadde att tolka teosofins idéer till försvar av våld mot och förtryck av andra raser. Hans allierade Annie Besant (1847–1933) uttryckte liknande idéer.²

Victor Pfeiff. Porträtt av Maria Röhl från 1852.

1 Här görs antagandet att dessa avsnitt inte skrevs av Stoker i tidiga romanutkast.

2 Exempelvis skrev hon att »no negro [...] should be given the vote.» Endast indier var enligt henne jämlika med den vita europén; Indien betraktades i teosofin som mänsklighetens ursprung.

Den tredje ledaren för Teosofiska Samfundet, Katherine Tingley (1847–1929), tog dock avstånd från sådana åsikter och förblev lojal mot Blavatskys ursprungliga doktriner, som Leadbeater och Besant enligt henne hade övergett.

Det var genom USA:s ledare Katherine Tingley som teosofin fick ett speciellt starkt fäste i Sverige, och kontakten med amerikanska teosofer blev utmärkt. År 1899, samma år som *Mörkrets makter* började publiceras som följetong, valde Tingley Sverige som den andra av tre platser för sina Universal Brotherhood Congresses. De hölls för att diskutera den växande farhågan att ett stort krig skulle bryta ut i det politiskt oroliga Europa – kort sagt, samma rädsla som kännetecknar *Mörkrets makter*. Den svenska delkongressen öppnade i Stockholm 13 september 1899, där Tingley också träffade den svenske kungen Oscar II. Den första kongressen hade hållits i Point Loma, USA, i april och den tredje och sista kom att hållas i Brighton, England, i oktober. Tingley har beskrivits som en av dåtidens mest tongivande pacifister, och hon framhävde alltid »the universal brotherhood», mänsklighetens samhörighet och brödraskap.

Liksom Mark Twain blev Katherine Tingley mycket förtjust i Sverige, och mot slutet av sitt liv var hon till och med bosatt här. 1913, när ett storkrig syntes oundvikligt (det bröt ju också ut året därpå), anordnade hon ytterligare en fredskongress i Sverige, International Theosophical Peace Congress, på Visingsö i Vättern, inte långt från Jönköping där Mark Twain hade tillbringat sommaren 1899. »Her aim was to sow broadcast the regenerating ideas of brotherhood, peace, friendship, and respect among all nationalities», som Grace F. Knoche uttrycker det i en biografisk skiss. Kongressen ägde rum 22–29 juni och drog 2000 deltagare från hela Europa. I samband med detta startade hon även en Raja Yoga-skola på Visingsö; invigningen försenades dock till 1924 på grund av motstånd från lokala kyrkosamfund. Hon bodde sina sista år på Visingsö och deltog som lärare i den skola hon grundat. Skolan hölls i Tempelgården, en vacker byggnad som hade uppförts 1913 på hennes initiativ.

Med Teosofiska Samfundets tydliga credo om ett universellt brödraskap oavsett ras, tro, kön, kast och hudfärg kan socialisten Åkerberg och liberalen Pfeiff ha varit mycket kritiska till – förmodligen till och med upprörda över – det ökande antalet opinionsbildare, även inom själva den teosofiska rörelsen, som vid sekelskiftet använde socialdarwinismen som ursäkt för förtryck och våld. – Just de tankarna om de (biologiskt) överlägsna individernas rätt att förtrycka och dominera de svagare, som Draculitz och hans anhängare upprepade gånger uttrycker och vill dupera mänskligheten med, genom ondskefulla konspirationer. Måhända kan det också tolkas som en satirisk spegling av konflikten mellan den teosofiska fraktionen under rasisterna Leadbeater och Besant å ena sidan, och fraktionen under antirasisten Katherine Tingley å andra sidan.

* * *

Av kandidaterna i detta kapitel tyder det mesta på att Axel Frithiof Åkerberg och Victor Pfeiff var personerna bakom signaturen A–e, troligen med Axel »Acke» Åkerberg i spetsen, och mycket möjligt också med Birger Landén inblandad på ett hörn. Den enda allvarliga invändningen jag kan hitta är att varken Pfeiff eller Åkerberg skrev skönlitteratur, vad man kan utläsa av tillgängliga källor, även om Pfeiff översatte skönlitteratur och skrev poesi. Men eländigt fattiga på gränsen till svält, kan Åkerberg och Pfeiff ha varit starkt benägna att investera tid och krafter på att redigera Stokers

roman för pengarnas skull, och var därmed också villiga att ge sig i kast med ett nytt område inom litteraturen.

Och om jag misstar mig om identiteterna bakom signaturen A–e, kan vi åtminstone vara nästan säkra på att signaturen på boken *Hvad møter oss i och efter døden?*, och därmed den A..e och A–e som förekom flitigt i spiritistiska och teosofiska tidskrifter, var samma signatur som bearbetade *Dracula* för den svenska publiken. Och att han, hon eller de rörde sig i samma kretsar som Landén, Åkerberg och Pfeiff.

VI.

DET GÄCKANDE »JACK THE RIPPER-FÖRORDET»

Redan när *Dracula* var färsk från tryckpressarna fanns det läsare som drog paralleller mellan Draculas vistelse i London och Jack the Ripper. I *Hollywood Gothic* citerar David J. Skäl en recension från tidningen *The Stage* där det uttrycks att Stoker »brings in, mutatis mutandis, the stabbing of women recently notorious in London.» Forskare som Grigore Nandris och Carol Margaret Davison gjorde samma association under 1900-talet, även om Stokers syskonnättling Daniel Farson tvivlade på att författaren själv hade några sådana kopplingar i tankarna.

Frågan tycktes bli avgjord när Richard Dalby påstod sig ha upptäckt ett hittills okänt förord skrivet av Stoker själv till den isländska upplagan av *Mörkrets makter*, d.v.s. *Makt myrkranna*. Dalby gick inte vidare och studerade romanen i dess helhet, utan tog för givet att det bara var en direkt om än förkortad översättning av originalet.

Dalby översatte förordet och publicerade det i *Dracula and The Lair of the White Worm: A Bram Stoker Omnibus* (1986). Avsnittet om Jack the Ripper lyder i det svenska originalet:

Den serie av – som det tycks – fullkomligt oförklarliga brott, alla tydande på samma ursprung, vilka på sin tid upprörde allmänheten lika mycket som de något senare så beryktade Whitechapelmorden, torde ännu inte vara fullkomligt glömda [...]

Whitechapelmorden används idag synonymt med Jack the Ripper-morden, men begreppet hade på den tiden en bredare innebörd – mer om det strax. Det svenska originalet överensstämmer med samma avsnitt i *Makt myrkranna*, men Dalby översatte det av misstag till att Draculas härjningar i London skedde *efter* Jack the Rippers död, och inte tvärtom.

Under många år uppfattade Dracula-forskare det som ett etablerat faktum att det isländska förordet hade skrivits av Stoker själv, fastän Dalbys skäl för antagandet alltid var svaga. Eftersom han tog för givet att *Makt myrkranna* överensstämde med 1897 års version av *Dracula*, föreföll det honom naturligt att anta att förordet hade skrivits 1898 av Stoker själv som en ynnest till den isländska utgivaren, speciellt eftersom det till och med hade undertecknats av honom. Signaturen lyder: »London, – – Street, aug. 1898. B.S.»

Men om signaturen hade haft den betydelse som Dalby tillskrev den, borde Bram Stoker också ha angett en korrekt adress, men 1898 bodde han inte på [Something]

Street i London, utan på 18 St. Leonard's Terrace, Chelsea, London.¹ Allvarliga tvivel följer också av en anmärkning som David J. Skal gjort: Bram Stoker var alltid mycket noga med att allt han skrivit skulle publiceras med hans tillstånd och förses med en notering om upphovsrätt. Detta saknas i *Mörkrets makter* och följaktligen även i *Makt myrkranne*. Således redigerades och publicerades den aktuella romanen utan Bram Stokers tillstånd, och det är mycket osannolikt att han skulle ha skrivit ett förord speciellt för en sådan publicering.

Det svenska originalet refererar inte specifikt till Jack the Ripper utan till »Whitechapelmorden». På sin tid användes begreppet för flera andra mord på kvinnor i Whitechapel och dess omgivningar. Polisutredningen av mordet i Whitechapel rörde elva mördade kvinnor mellan 3 april 1888 och 13 februari 1891, medan tidningar och allmänheten spekulerade om en länk till de styckade kropparna som hittats dumpade i Themsen, och där ytterligare kroppsdelar från samma mord upptäcktes utspridda på olika platser runt om i London (»The Thames Torso Murders», 1887–1889). Endast en av dessa styckade kvinnor kunde identifieras, en prostituerad vid namn Elizabeth Jackson. På grund av de annorlunda tillvägagångssätten är dagens forskare i regel av åsikten att Jack the Ripper begick fem mord (de »kanoniska») och att de övriga utfördes av andra förövare. Alla dessa dåd tillsammans skapade stor oro bland politiker och allmänhet. Senare generationer minns Jack the Rippers brott men har i stort sett glömt de andra mordet, som i många fall inte var mindre groteska eller för den delen mindre gåtfulla.

Dalbys misstag i översättningen av förordet blev korrekt av en ren slump. Trots att förordet hävdar att Draculitz vistades i London innan Whitechapelmorden, är den följande romanen tydlig med att Whitechapelmorden tvärtom är en direkt inspiration för Draculitz att bosätta sig i London:

»Ja, dessa brott – dessa förfärliga mord – dessa sönderstyckade kvinnor som man finner i säckar i Themsen – detta blod som rinner och rinner, droppar och droppar i tillslutna rum, där döda ögon fåfängt söker mördaren» – jag vill inte göra gubben orätt, men det *föreföll* mig som om han bokstavligen slickade sig om munnen i all hemlighet, medan han uppräknade dessa gräsligheter, och jag erkänner, att jag förstulet kände efter revolvern – »även om detta har jag läst! – det är sorgligt, mycket sorgligt! – Och de blir aldrig upptäckta – *aldrig*. [...] jag läser också era tidningar, käre vän, och där ser jag, att knappast 3 à 4 procent av alla de brott som begås, verkligen blir upptäckta och straffade! – Ja, London är en underbar stad.»

Greve Draculitz associerar här Whitechapelmorden med Thames Torso-morden. Å ena sidan talar han om säckar med kvinnliga kroppsdelar i Themsen, å andra sidan talar han om blod som rinner och droppar i slutna rum, »där döda ögon fåfängt söker mördaren» – troligen en referens till Jack the Rippers sista mord, där Mary Kelly hittades i sin låsta kammare, helt lemlästad och med ansiktet avskalad, där bara de oskadda ögonen stirrade ut ur det sargade köttet.

1 Enligt officiell folkräkningsdata. Dacre Stoker letade fram den korrekta adressen i en mailväxling med mig 17 maj 2019.

TACK

Stort tack till Robert Eighteen-Bisang (som tyvärr gick bort 2020) och Dacre Stoker för referenser och givande diskussioner under arbetets gång. Stort tack också till Martin Andersson och S.T. Joshi för åtskilliga diskussioner, samt deras skickliga redigeringen av den engelska översättningen. Vidare visar jag minst lika stor tacksamhet till Jan Reimer, som – förutom givande diskussioner – också tog på sig uppdraget att kopiera Dagens originaltext och skriva av den manuellt, eftersom den dåliga tryckkvaliteten inte tillät någon ocr-skanning. Han utförde avskriften tillsammans med den utmärkta skräck- och fantasyexperten Annika Johansson, som tyvärr gick bort i slutet av 2017 och aldrig fick möjlighet att se den färdiga boken. Tack också till Jason V. Brock för hjälp med ekonomin under min översättning av romanen till engelska, för bidrag till redigeringen av introduktionen och baksidestexten.

Breven och de övriga handskrifterna från syskonen Stoker och Jane Wilde tillhör Kungliga Bibliotekets handskriftsavdelning och hittas huvudsakligen i Gösta Mittag-Lefflers arkiv. De flesta av skrifterna har ännu inte registrerats i KB:s databaser men erhöles på begäran i februari 2017. Tack till Karin Sterky på Kungliga Biblioteket för hjälp med detta.

REFERENSER

- Anderson, Carl L. »Mark Twain in Sweden: An Interview and Commentary.» *American Literary Realism*, 1870–1910 11, No. 1 (Spring 1978): 80–91.
- Aveline, Carlos C. »Racism in the Name of Theosophy: The Adyar Society Should Abandon the Pre-Nazi Ideas of Besant and Leadbeater.» *FilosofiaEsoterica.com*. Online at <www.filosofiaesoterica.com/racism-in-the-name-of-theosophy>. Accessed October 16, 2019.
- Bergegren, Hinke. »A.F. Åkerberg.» In *Lucifer: Arbetarekalender 1893*. Stockholm: G. Walfrid Wilhelmsson, 1892.
- Berghorn, Rickard. »Efterord» to Aurora Ljungstedt, *En jägares historier*. Ljungby: Hastur Förlag, 2013. Contains further references.
- Berghorn, Rickard. »Gotik, skräckromantik och mord: Om Aurora Ljungstedt.» In *Fantasins urskogar*, ed. Rickard Berghorn. Aleph Bokförlag, 2017. Contains further references.
- Bygdén, Leonard. *Svenskt anonym- och pseudonymlexikon*. Uppsala: Akademiska Boktryckeriet 1898–1905. Online at <runeberg.org/sveanopse/1/0439.html>. Accessed September 23, 2019.
- Carr, John Dickson. *The Life of Sir Arthur Conan Doyle*. New York: Carroll & Graf, 2003.
- Dalby, Richard. Introduction and translation in *Dracula and The Lair of the White Worm: A Bram Stoker Omnibus*. London: W. Foulsham Books, 1986.
- De Roos, Hans Corneel. *Next Stop Chicago! Earliest US Serialisation Known So Far Discovered. Was It the Source for Mörkrets Makter?* Online at <vamped.org/wp-content/uploads/2017/05/HansCorneelDeRoos-NEXT-STOP-CHICAGO-24May2017-For-Vamped-org_FINAL.pdf>. Accessed September 23, 2019.

- De Roos, Hans Corneel. *The True Source of Makt Myrkranna?* Children of the Night Dracula Congress. Official Bulletin of the Braşov Congress Initiative. No. 1, March 2017. Online at <dracongress.jimdo.com/conference-bulletin>. Accessed September 23, 2019.
- Dubow, Saul. *Scientific Racism in Modern South Africa*. Cambridge: Cambridge University Press, 1995. Contains information about Annie Besant.
- Eighteen-Bisang, Robert, and Miller, Elizabeth, ed. *Bram Stoker's Notes for Dracula: A Facsimile Edition*. Jefferson, NC: McFarland, 2008.
- Furuland, Gunnel. »Axel Frithiof Åkerberg, 1833–1901.» In the database *Svenskt översättarlexikon*, Södertörns högskolebibliotek. Online at <litteraturbanken.se/%C3%B6vers%C3%A4ttarlexikon/artiklar/Axel_Frithiof_%C3%85kerberg>. Accessed October 16, 2019.
- Furuland, Gunnel. »Victor Pfeiff, 1829–1901.» In the database *Svenskt översättarlexikon*, Södertörns högskolebibliotek. Online at <litteraturbanken.se/%C3%B6vers%C3%A4ttarlexikon/artiklar/Victor_Pfeiff>. Accessed October 16, 2019.
- Gaudette, Merton. »Katherine Tingley's Utopian Vision in Pt. Loma: The Little World That Almost Was.» San Diego Reader (April 20, 1978). Online at <www.sandiegoreader.com/news/1978/apr/20/little-world-almost-was>. Accessed October 16, 2019.
- Holmqvist, Moa. »Herr författaren och fru Ljungstedt: Aurora Ljungstedts manliga författaridentitet och författarskapets förutsättningar.» *Tidskrift för Litteraturvetenskap* 44, No. 1 (2014): 17–27.
- Icelandic Version of Dracula, *Makt myrkranna*, Turns Out to Be Swedish in Origin.» Iceland Monitor (March 6, 2017). Online at <icelandmonitor.mbl.is/news/culture_and_living/2017/03/06/icelandic_version_of_dracula_makt_myrkranna_turns_o/>. Accessed September 23, 2019.
- Jordanes. *The Origin and Deeds of the Goths*. Trans. Charles C. Mierow. Princeton: Princeton University Press, 1915. Online at <people.ucalgary.ca/~vandersp/Courses/texts/jordgeti.html>. Accessed September 23, 2019.
- Joshi, S.T. *I Am Providence: The Life and Times of H.P. Lovecraft*. New York: Hippocampus Press, 1996.
- Knoche, Grace F. »Katherine Tingley: A Biographical Sketch.» *Sunrise Magazine* (April/May 1998).
- Koehler, Sezin. »*Powers of Darkness* is an Important Addition to *Dracula* Lore Despite Heightened Xenophobia, White Supremacy, and Romaphobia.» In Bram Stoker & A–e: *Powers of Darkness*. Chicago: W. Trimble, 2022.
- Lauritzen, Monica. *Sanningens vägar: Anne Charlotte Lefflers liv och verk*. Stockholm: Bonniers, 2012.
- Leffler, Anne Charlotte. *En självbiografi: Grundad på dagböcker och brev*. Ed. Jane Gernandt-Claine and Ingeborg Essén. Stockholm: Bonniers, 1922.
- Lovecraft, H.P. *Selected Letters: 1911–1924*. Ed. August Derleth and Donald Wandrei. Sauk City, WI: Arkham House, 1965.
- Lovecraft, H.P. »Mrs. Miniters – Estimates and Recollections.» In *Collected Essays, Volume 1: Amateur Journalism*. Ed. S.T. Joshi. New York: Hippocampus Press, 2004.
- Lovecraft, H.P. *Mysteries of Time and Spirit: The Letters of H.P. Lovecraft & Donald*

- Wandrei. Ed. S.T. Joshi and David E. Schultz. San Francisco: Night Shade Books, 2002.
- Lovecraft, H.P. *O Fortunate Floridian: H.P. Lovecraft's Letters to R.H. Barlow*. Ed. S.T. Joshi and David E. Schultz. Tampa, FL: University of Tampa Press, 2007.
 - Lubelsky, Isaac. »Mythological and Real Race Issues in Theosophy.« In *Handbook of the Theosophical Current*, ed. Olav Hammer and Mikael Rothstein. Amsterdam: Brill, 2013.
 - Lundstedt, Bernhard. *Sveriges periodiska litteratur*, volumes 1–3 (the last volume contains »Pseudonym- och signaturregister«). Stockholm: Publicistklubben, 1895–1902. Online at <www.kb.se/Sverigesperiodiskalitteratur>. Accessed October 16, 2019.
 - Miller, Elizabeth. *The Lost Journal of Bram Stoker: The Dublin Years*. London: Bite-back Publishing, 2012.
 - Nilsson, Ulf Ivar. »Filosofen från Hille.« *Arbetsbladet* (April 7, 2013). Online at <www.arbetsbladet.se/artikel/filosofen-fran-hille>. Accessed October 16, 2019.
 - »Några minuter med Bernard Shaw.« *Idun* (July 16, 1908). Contains information about Hugo Vallentin. Online at <www2.ub.gu.se/fastalaban/erez/kvinnohistoriska/tidskrifter/idun/1908/pdf/1908_29.pdf>. Accessed October 16, 2019.
 - »Orleans, Louis Philippe Robert, Duke of.« In *Encyclopaedia Britannica*, volume 20, 1911. Online at <en.wikisource.org/wiki/1911_Encyclopædia_Britannica/Orleans_Louis_Philippe_Robert,_Duke_of>. Accessed September 23, 2019.
 - »Pretenders Watching the French Throne.« *Chicago Tribune* (November 13, 1898). Information about the Orlean conspiracy.
 - *Publicistklubbens porträttmatrikel*. Stockholm: Publicistklubbens Förlag, 1936. Online at <runeberg.org/pk/1936/0005.html>. Accessed September 23, 2019.
 - Rossholm, Elisa. *I väntan på hufvudpersonen: Identitet och identifikation i svensk skämbild 1870–1900*. Göteborg/Stockholm: Makadam Förlag, 2016. Contains information about Hugo Vallentin.
 - Santucci, James A. »The Notion of Race in Theosophy.« *Nova Religio: The Journal of Alternative and Emergent Religions* 11, No. 3 (February 2008): 37–63.
 - Sievers, Martin. *Purpurkvinnan: Historien om Katherine Tingley och teosoferna på Visingsö*. n.p.: Vetig Förlag, 2013.
 - »Signe Mittag-Leffler.« *Idun* No. 12 (1896). Online at <www2.ub.gu.se/fastalaban/erez/kvinnohistoriska/tidskrifter/idun/1896/pdf/1896_12.pdf>. Accessed September 23, 2019.
 - Skal, David J. *Hollywood Gothic: The Tangled Web of Dracula from Novel to Stage to Screen*. New York: Faber & Faber, 2004.
 - Skal, David J. *Something in the Blood: The Untold Story of Bram Stoker, the Man Who Wrote Dracula*. New York: Liveright/W.W. Norton, 2016.
 - Skarstedt, Waldemar. »A.F. Åkerberg.« In *Nykterhetsrörelsens banérförare*. Stockholm: N.J. Schedins Bokförlag, 1903.
 - Stoker, Bram. *Dracula*. New York: Grosset & Dunlap, 1897. Online at <www.gutenberg.org/ebooks/345>. Accessed September 23, 2019.
 - Stoker, Bram, and Valdimar Ásmundsson. *Powers of Darkness: The Lost Version of Dracula*. London: Overlook Duckworth, 2017.

- Stoker, Bram & A–e. *Powers of Darkness*. Chicago: W. Trimble, 2022.
- *Svenskt biografiskt lexikon*. Online at <www.riksarkivet.se/sbl>. Accessed September 23, 2019.
- *Svenskt författarlexikon 1900-1940*. Stockholm: Rabén & Sjögren, 1942.
- Tichelaar, Tyler R. »Romania and Racism in the Swedish *Dracula*.» In Bram Stoker & A–e: *Powers of Darkness*. Chicago: W. Trimble, 2022.
- Wadensten, Ragnhild, »Några släktanteckningar i dec. 1951». Landvetters hembygdsförening, 2016. Online at <filer.hembygd.se/landvetters-hembygdsf-rening/uploads/files/2020/07/05/N%C3%A5gra%20sl%C3%A4ktanteckningar%20i%20Dec%201951.pdf> Accessed December 20, 2022.
- »Vallentin, Hugo Ferdinand.» In *Nordisk familjebok*, volume 31. Stockholm: Nordisk familjeboks förlag, 1921.
- Voionmaa, Väinö. *Helsingfors stads historia*. Part I. Helsinki: Helsingfors stads historiekommitté, 1950.